

HOOFSTUK 5

BEVINDINGE VAN DIE TEMATIESE ANALISE VAN DIE STEEKPROEF

5.1 INLEIDING

As antwoord op die hoofnavorsingsvraag word die bevindinge van die tematiese analise van die Nederlandse, Vlaamse en Afrikaanse handboeke in hierdie hoofstuk aangebied.

5.2 VERSLAG VAN DIE TEMATIESE ANALISE VAN *NIEUW NEDERLANDS*

Die volgende vraag is hier ter sake: In watter mate kom kultuurstereotipering in die visuele materiaal van Nederlandse handboeke voor? Verslag van die analise wat hierdie kritiese vraag aanspreek, word vervolgens gelewer.

5.2.1 MAKROKONTEKS

Tydens die vasstelling van die steekproef, het die boodskap herhaaldelik van verskillende Nederlandse onderwysers gekom dat binne die Nederlandse handboekgenre “*Nieuw Nederlands echt een topper is*” (Van Praag: 2007). Met die eerste oogopslag (visuele voorstelling 4.4) lyk dit ook asof hierdie veelgebruikte Nederlandse handboek ‘n positiewe multi-kulturele aanslag het. Die leerders op die voorbladfoto is modern en van diverse afkoms. Binne-in die boek is daar egter, met die uitsondering van enkele foto’s, nie sprake van die beeld wat deur die voorblad geskep word nie. Van al die foto’s in *Nieuw Nederlands*, is daar slegs 16 waarop anders-as-wit mense voorkom, en slegs drie daarvan beeld wit en ‘nie-wit’ Nederlanders saam uit.

Wat die visuele materiaal in *Nieuw Nederlands* betref, kom daar vyf tendense voor wat ten opsigte van die algemene konvensies van die handboekgenre nie-konformerend is. Eerstens kom daar uitsluitlik foto’s as visuele materiaal in die handboeke voor, anders as byvoorbeeld by die Vlaamse en Afrikaanse handboeke, waar daar ook illustrasies of spotprente voorkom. Foto’s, as genre, het ‘n werklikheidswaarde sowel as ‘n waarheidswaarde. Dit is ikoniese tekens en dit wat uitgebeeld word, moet ‘waar’ wees, want ‘iemand het dit afgeneem’ (Hall 1997). Omdat dit gebaseer is op ‘werklike’ observasies van die wêreld, suggereer dit ook objektiwiteit en onbevooroordeeldheid ten opsigte van die verskynsels wat dit ondersoek.

Tweedens het die foto's nie verklarende byskrifte nie. Daar is dus geen kontekstualisering, agtergrondbeskrywing of kommentaar nie. Die tekste hang gevolglik 'in die lug' en moet deur die leeders uitsluitlik op grond van hulle voorkennis geïnterpreteer word.

Derdens is geen vrae of opdragte op die foto's geskoei nie. Die idee word geskep dat daar geen beplanning of motivering ten opsigte van die plasing van die foto's was nie; asof dit uitsluitlik gebruik is om die geskrewe tekste te 'breek', omdat daar noodwendig visuele materiaal in 'n handboek 'behoort te wees'. Hierdie aspek gaan reëlreg teen die kommunikatiewe benadering in taalonderrig in, waarvolgens illustratiewe materiaal doelbewus as teks en taal ingespan word (Pienaar 1993).

Vierdens het die foto's meestal geen direkte verband met die leesstuk waarin dit voorkom nie. Die leser moet die leesstuk doelbewus herhaalde kere lees om 'n verband te soek (wat meestal nie te vinde is nie). Dit het van my as analis veel geverg om wel by sommige tekste een of ander verband tussen die teks en die foto te vind. Die gewone leser (die leerder) word nie deur die boek uitgedaag om deur so 'n proses te gaan nie, eerstens omdat die visuele materiaal nie met die teks geïntegreer word nie en tweedens omdat geen vrae daarvoor gevra word nie.

Vyfdens weerspieël die meerderheid foto's nie die Nederlandse samelewing nie. Dit lyk asof iemand deur die wêreld getoer het en die handboek as 'afsetplek' vir sy foto's gebruik het. Die 16 foto's waarin nie-wit mense voorkom, kan geografies in drie kategorieë ingedeel word. Daar is eerstens vier foto's wat die Nederlandse samelewing weerspieël. Drie van die vier foto's het vervoer in Nederland as kerngegewe: fiets-, trein- en lugvervoer (visuele voorstellings 5.1-5.3). Dit ondersteun die feit dat die foto's normale, alledaagse situasies in Nederland uitbeeld. Die tweede kategorie is drie foto's wat in Nederland kán voorkom, maar wat waarskynlik, op grond van semiotiese tekens in die foto's, (byvoorbeeld plekke soos *Stonehenge* en *Speakers' Corner*), elders geneem is. Tekens in die foto's suggereer dat twee van die drie foto's moontlik in die Verenigde Koninkryk geneem is. Daar is naamlik 'n foto van die Britse *Stonehenge* teen die muur van die spreekkamer in die foto in visuele voorstelling 4.6 en die tweede foto is van 'n seepkisredenaar in 'n park wat lyk asof dit *Speakers' Corner* in Hyde Park, Londen kan wees (visuele voorstelling 5.4).

Die derde foto (visuele voorstelling 4.8) beeld 'n gesprek tussen 'n Westerse en twee nie-Westerse vroue uit. Die bankie waarop hulle sit, het 'n woestynagtige (Noord-Afrika?/Midde-Ooste?) agtergrond. Hierdie foto verras deur die kontrasterende kulturele kodes (Baldwin *et*

al. 2004) en is daarom ‘*attention grabbing*’ (Brand & Carstens 2005). Die Westerse vrou kan as “*woordeloos wit*” (Pattynama & Verboom 2002:30) beskryf word, aangesien daar geen politieke of godsdienstige kodes by haar teenwoordig is nie. Sy is ‘n ouerige dame en sit aandagtig na die twee jonger vroue en luister. Daarenteen is die jonger vroue in tradisionele Moslemdrag geklee; ‘n simbool van *The Dome of the Rock* word op die een vrou se serp vertoon en een van die vroue hou notas, wat aan ‘n toespraak of kongres herinner, vas. Al hierdie kodes werk mee aan die idee dat die vroue in ‘n politieke gesprek mag wees en dat die gesprek (moontlik) in ‘n ander land as Nederland gevoer word.

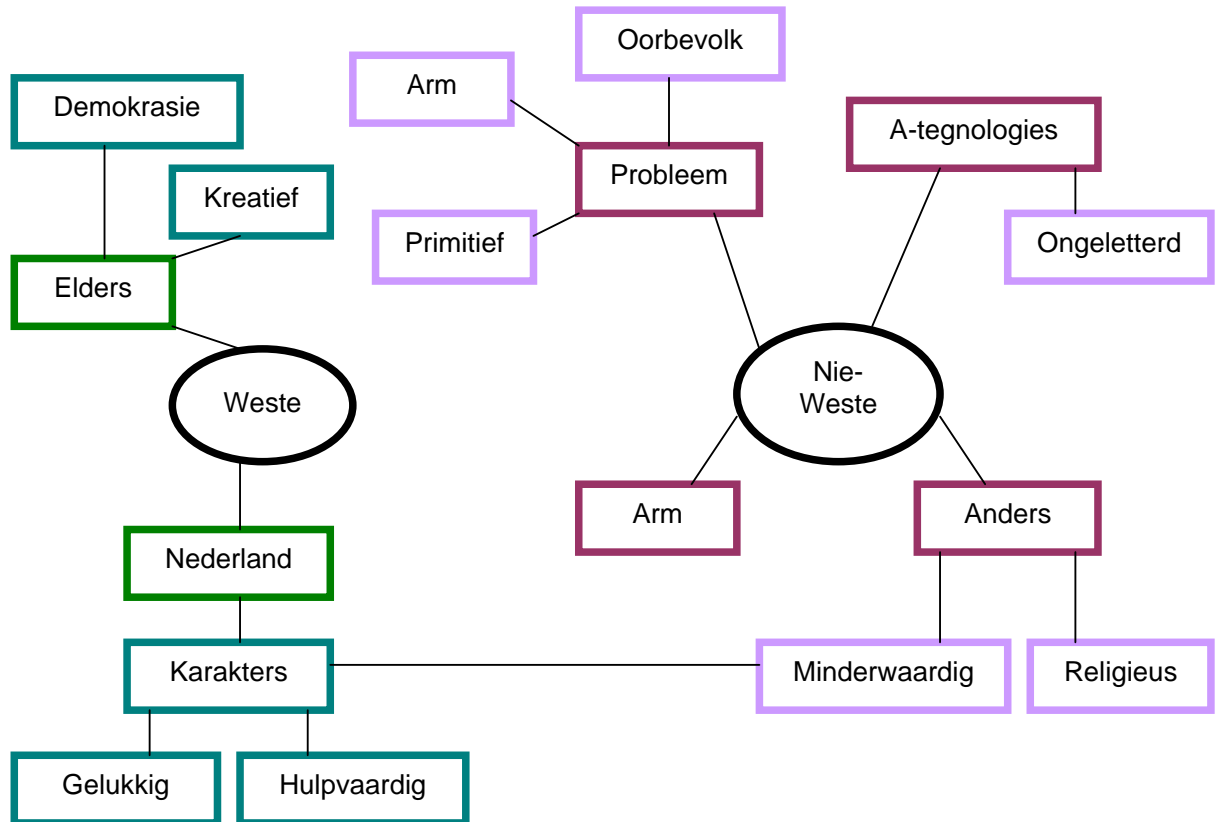
Die derde kategorie bestaan uit nege van die 16 foto’s wat ongetwyfeld nie in Nederland geneem is nie. Vier van die nege is Oosters-georiënteerd, (byvoorbeeld visuele voorstellings 5.5 en 5.6), en vier is Afrika-georiënteerd, (byvoorbeeld visuele voorstelling 4.10 en 4.11). Kwantitatief gesproke, maak dit nie sin dat in ‘n oop, diverse land soos Nederland slegs 16 multi-kulturele voorstellings in ‘n handboek voorkom nie. Wanneer meer as die helfte van hierdie 16 foto’s boonop nie in Nederland geneem is nie, suggereer dit dat daar nie in die Nederlandse handboek vir diversiteit plek is nie. Dit korreleer met Van Dijk (1987) se bewering dat daar in Nederlandse handboeke min visuele materiaal oor minderheidsgroepe voorkom, en dat die wat wel ingesluit word, stereotipies is. Die feit dat slegs vier uit 16 multi-kulturele foto’s op die alledaagse Nederlandse wêreld inspeel, suggereer dat ‘hulle’ nie deel van ‘ons’ alledaagse werklikheid is nie. Die foto’s word die lens waardeur die Nederlandse leerder gekondisioneer word om na die wêreld buite Nederland te kyk, en word kommentaar op die beeld wat van die ‘agterlike, *kansarme* en bygelowige’ mense buite die grense van Nederland gekonstrueer word (byvoorbeeld visuele voorstellings 4.10-4.12).

Aanvanklik, terwyl die ander boeke vir die steekproef oorweeg is, het dit my opgeval dat dieselfde tendens in die reeks, *Kiliaan*, teenwoordig was. Die illustratiewe materiaal het ook net uit foto’s sonder byskrifte bestaan. Van Dijk (1987) se betoog dat die visuele tekste in Nederlandse handboeke dikwels nie by die konteks aansluit nie, bloot as bladvulling gebruik word, tot alleenstaande entiteit verhef word, en gevolglik vanuit vooroordele eerder as kennis uitgaan, blyk dus ‘n dekade na sy observasie nog juis te wees.

5.2.2 MIKROKONTEKS

Die tematiese kaart in figuur 5.1 gee ‘n aanduiding van die aanvanklike temas wat uit die analise na vore gekom het. Daarna word die uiteindelijke temas wat uit die data gekristalliseer het, bespreek.

FIGUUR 5.1: Tematiese kaart: *Nieuw Nederlands*

5.2.2.1 Die konstruksie van binêre opposisies

Die tematiese eenhede in die datastel dui op ‘n logiese verdeling in die binêre opposisie ‘ons’ en ‘hulle’. Hier is ‘ons’ Nederland en ‘hulle’ is die nie-Westerse wêreld buite Nederland. Die foto’s wat die Nederlandse wêreld reflekteer, kan beskryf word as “*stage setting*” (Brand & Carstens 2005:237), aangesien dit meestal die begin van ‘n hoofstuk aandui, byvoorbeeld visuele voorstellings 5.1, 5.2 en 5.4. Die foto’s wat binne-in die hoofstukke voorkom, is feitlik sonder uitsondering “*attention grabbing*” (Brand & Carstens 2005:237). Dit skok die leser soms (visuele voorstellings 4.10 en 4.12); soms verras dit die leser (visuele voorstellings 4.6 en 4.8), maar meestal verwar dit die leser. ‘n Voorbeeld van die verwarring wat geskep

word, is byvoorbeeld visuele voorstelling 4.10 wat in 'n leesstuk geplaas is wat handel oor oorbevolking in China, en visuele voorstelling 4.6 wat handel oor die gebrek aan deursigtigheid in die mediese beroep. Beide foto's toon geen direkte verband met die leesstuk waarin dit voorkom nie en kan ook nie met enige van die vrae, opdragte of oefeninge verbind word nie.

5.2.2.2 Identifiseerbaarheid van alle leerders met die foto's

Die kwantitatiewe element, soos in par. 2.6.1 genoem, is veelseggend en die volgende vraag kan inderdaad gevra word: hoeveel foto's kom daar in die boeke voor en watter persentasie daarvan is op die multi-kulturele situasie in Nederland gerig? Vyf uit 50 foto's spreek van diversiteit en het met Nederland self te make; sewe uit 50 het moontlik met 'n ander Westerse agtergrond te make. Hierdie verhoudings rym nie met die kosmopolitaanse aard van byvoorbeeld Amsterdam nie. Dit verswyg die omvang van die diversiteitswerklikheid in Nederland en verhoog die spanning tussen wat mense dink hulle sien en wat hul werklik sien (die halwe waarhede waarna Hall (1997) en Ladegaard (1988) verwys). Die feit dat slegs vyf foto's die anders-as-wit-werklikheid in Nederland verbeeld, staan in direkte teenstelling met die geleefde werklikheid van die sestienjarige leerder in Utrecht of Amsterdam of Groningen, wat daagliks in 'n wêreld vol diversiteit funksioneer. Dit bied geen identifiseerbaarheid vir die 'allochtone' kind in Nederland nie. Hierdie gebrekkige voorstellingsruimte dui op die Derridiaanse '*non-placement of the other*' (Deconstruction 2005).

Die stemme in die foto's waar Nederland in die besonder, en die Weste in die algemeen gereflekteer of geïmpliseer word, is deurgaans positief: die gewone burger wat al fietsend teksboodskappe stuur (visuele voorstelling 5.1), die ministerie van onderwys wat 'n hand reik na *allochtone* leerders (visuele voorstelling 4.13); die behulpsume ordereëlaar op Schipollughawe (visuele voorstelling 5.3) en die vriendelike en redelike dame wat na ander gelowe (visuele voorstelling 4.8) uitreik. In hierdie foto's sou 'n mens telkens positiewe beskrywende woorde voor die akteurs kon plaas:

- die (gelukkige, normale) fietser (visuele voorstelling 5.1),
- die (hulpvaardige) informasiemeester (visuele voorstelling 5.3),
- die (akkommoderende) onderwyssisteem (visuele voorstelling 4.13),
- die (begrypende) Westerse dame (visuele voorstelling 4.8),
- die (ek mag my sê sê)-buitelander (visuele voorstelling 5.4), en
- die (dienende) Jan en alleman (visuele voorstelling 5.2).

Teenoor die akteurs in bogenoemde foto's, staan die pasiënte: die buitelandse wat gehelp moet word (visuele voorstellings 5.3 en 5.8) en die Turkse leerder wat in die hande van die dinamiese Nederlandse onderwyser ontluik (visuele voorstelling 4.13). Die Nederlandse/Westerse gemeenskap word geprojekteer as 'n samelewing met 'n onderwysstelsel waar *allochtoon* en *autochtoon* van mekaar leer (visuele voorstelling 4.13); 'n oop demokratiese land met vryheid van spraak (visuele voorstelling 5.4) en waar welwillendheid in die alledaagse leefwêreld bestaan (visuele voorstelling 5.2). Foto's met 'n Nederlandse konteks waarin wit en swart saam voorkom, beeld die omgang met 'die ander' dus uiters positief uit en hou die binnegroep se gunstige selfwaarde so in stand (Stephan 1999). Beskrywende woorde vooraan die agente wat nie in Nederland voorkom nie, is minder positief en dui meestal daarop dat die karakters 'pasiënte' eerder as akteurs of 'agente' is (soos in par. 3.6.3.2 bespreek):

- die (primitiewe) modderfoonbouer (visuele voorstelling 4.11),
- die (verwese) Moslima (visuele voorstelling 4.12),
- die ('deur-ons-verligte') koerantlesers (visuele voorstelling 4.5),
- die (oorbevolkte) kinders (visuele voorstelling 4.10),
- die (kwaksalwer)-wetenskaplike (visuele voorstelling 5.5),
- die (tegnologies-religieuse) seuns (visuele voorstelling 4.7),
- die (ontoeplaslike) skrifgeleerde (visuele voorstelling 5.7), en
- die (sukkelende) leerling (visuele voorstelling 5.8).

Visuele voorstelling 4.5 kom binne die konteks van 'n leesstuk oor wat handel oor die verligting wat versprei het tot (selfs) in die donker uithoeke van die wêreld. Die foto op sigself is neutraal. Mense staan iewers in Afrika of in 'n swart woonbuurt in Amerika in 'n ry en wag waarskynlik op 'n bus of 'n trein. Was dit 'n foto van Nederlanders wat lees terwyl hulle op die bus wag, was die foto binne die konteks nie interessant nie. Daar is dus met die foto van koerantlesers in 'n ry op sigself niks verkeerd nie, maar in die konteks van die leesstuk oor die verligting wat in Europa begin het, word dit na my mening, sosiale kommentaar. Die foto word dan paternalisties en Eurosentries, veral wanneer dit meewerk aan die patroon wat deur die voorstelling van 'hulle' buite die Nederlandse grens geskep word, te wete *kansarm*, armoedig, oorbevolk en primitief. Uit die konteks wil dit voorkom asof die foto wil sê: 'selfs hulle (swartmense) lees nou'. Dit etiketteer dus die swart koerantleser as dat danksy 'ons', kan (selfs) hulle nou lees. Hierdie is 'n voorbeeld van die ideologiese kompleks (Huckin 2004) waarvolgens die 'onskuldige' betekenis die onderliggende bedoeling

verdoesel. Oënskynlik stereotipeer hierdie foto nie, maar daar is geen ander verduideliking waarom juis hierdie foto by die leesstuk oor die (Europese) Verligting geplaas word nie.

Die positiewe beeld wat van Nederland geskep word, vorm 'n teenstelling met die meerderheid foto's wat nie in Nederland geneem is nie, byvoorbeeld die foto's in visuele voorstellings 4.10-4.12. Die leser se reaksie is onmiddellik om die persone op die foto's buite Nederland as slagoffers te bejeën en hulle jammer te kry. Hierdeur word die komplementerende strategieë (Seale *et al.* 2004) om die positiewe voorstelling van die eie groep met die negatiewe voorstelling van die 'ander' te jukstaponeer, duidelik. Daar is sprake van weglating van die agent (*agent-deletion*) by die foto's wat buite Nederland gekontekstualiseer is. Wanneer na die foto's gekyk word, kom die vraag telkens op: wie het dit aan haar/hom gedoen? Die foto van die Moslemmeisie wat verwese voor haar uitstaar terwyl sy op die grond sit en skryf (visuele voorstelling 4.12); die oorbevolkte groep dogtertjies wat die Koran op die grond sit en bestudeer (visuele voorstelling 4.10); asook die vuil, vriendelike seuntjie met die kleifootjie (visuele voorstelling 4.11) wys 'n Nederlandse vinger na Noord- en Sentraal-Afrika as die agente wat vir die jammerlike toestand wat in die foto's uitgebeeld word, verantwoordelik is. Selfs die positiewe uitbeelding van 'n Japannese seuntjie wat besig is om die alfabet te oefen (visuele voorstelling 5.6), versterk die gedagte dat 'hulle' soveel anders as 'ons' is, maar danksy 'ons' tog gehelp kan word (visuele voorstelling 5.8).

In die foto's wat die Nederlandse werklikheid reflekteer, is daar egter geen agentweglating nie. Daar is trouens 'n duidelike agent en 'n ewe duidelike 'pasiënt': die agent is Westers en die pasiënt is nie-Westers. Die inligtingverskaffer in visuele voorstelling 5.3 help die buitelanders met rigtingaanwysing en die Nederlandse onderwyseres help die kind in visuele voorstelling 5.8 om reg te skryf. Die tipiese lang, blonde, blou-oog onderwyser troon bo die leerder ('n Turkse meisie) in visuele voorstelling 4.13 uit. Visuele voorstelling 5.2 weerspreek egter die patroon wat deur die vorige drie foto's geskep word. Die swartman wat die agent in die foto is, verleen hulp aan 'n jong man (wat óf Nederlander óf Turks óf Marokkaan kan wees). Hy dra 'n T-hemp wat laat blyk dat hy die gemeenskap dien (*'serve and protect'*). Dit is die T-hemp wat die swartman as agent wat help, uitwys en die foto ten opsigte van die hoofstuktitel '*Hulp*', regverdig (visuele voorstelling 5.2).

5.2.2.3 Die skep van ‘n (soms) religieuse ander

By sommige foto’s lê die ‘sukses’ van die foto juis daarin dat die voorstelling verras. Op sigself kan daar nie met die foto fout gevind word nie, maar die jukstaponeering van die foto met die teks, lewer sosiale kommentaar. In die berig getiteld “*Geboortebepערking in China wordt humaner*” word nêrens verwys na enige ander land as China nie. Die enigste verklaring vir die foto (visuele voorstelling 4.10) wat by hierdie leesstuk geplaas is, is dat dit suggereer dat ook die land (kontinent) waar die foto geneem is, dieselfde probleem, naamlik oorbevolking, het. Hoe anders verklaar ‘n mens die foto van die dogtertjies uit Afrika wat ingedruk langs mekaar op die grond sit en lees? Soos hierdie dogtertjies word die seuntjie met die kleifoon (visuele voorstelling 4.11) Rousseauïsties as die ‘edele barbaar’ uitgebeeld. Albei hierdie foto’s wek outomatiese emosionele reaksie – een van die onbetwisbare reaksies van implisiete stereotipering (Rudman 2004). Hier sou selfs ‘n manifestasie van *protection-bias* (par. 2.2.4.4) aangetoon kon word, aangesien ‘n ‘siestog-hulle-sal-uiteindelik-herstel-effek’ deur die foto bewerkstellig word.

Die twee Moslems in gesprek met ‘n Westerling (visuele voorstelling 4.8), trek aandag, omdat sodanige gesprek tussen tradisionele Moslems en Nederlanders nie algemeen in Nederland gesien word nie. Hierdie is ‘n voorbeeld van hoe die uitbeelding van godsdiensoefening ‘n fyn strategie in die polarisasie van ‘ons’ en ‘hulle’ word. Nederlanders word nie in hierdie foto of in enige ander foto in die datastel as religieus uitgebeeld nie, terwyl die religieuse ‘ander’ uitgebreid uitgebeeld word: ‘n Joodse skrifgeleerde (visuele voorstelling 5.7), tradisioneel geklede Moslemmeisies (visuele voorstelling 4.8), twee tradisioneel geklede tienerseuns in ‘n Boeddhistiese tempel (visuele voorstelling 4.7) en Afrika-dogtertjies wat die Koran op die grond sit en lees (visuele voorstelling 4.10). Dit kom voor asof etniese andersheid in die datastel onder andere deur religieuse gemerktheid bewerkstellig word. So byvoorbeeld is visuele voorstelling 5.7 ‘n doodgewone foto van ‘n Joodse skrifgeleerde, maar wanneer die leesstuk in die analise betrek word, word nuwe betekenis gevorm. Die leesstuk vergelyk die Nederlandse en die Amerikaanse *curriculum vitae* van Jan en alleman met mekaar. In Amerika, volgens die skrywer, word die *curriculum vitae* gerig deur spesialisasie in ‘n bepaalde vakrigting. Hoe meer onderskeidings en akademiese prestasies ‘n student op sy *curriculum vitae* kan vertoon, hoe beter. In Nederland egter, gaan dit oor ‘n veel ‘wyer perspektief’. Hier is dit belangrik dat die *curriculum vitae* bewys lewer van betrokkenheid by verskeie uiteenlopende fasette van die samelewing, byvoorbeeld sport of die bestuur van sosiale klubs. Die foto van die skrifgeleerde word in hierdie konteks ‘n karikatuuragtige

sinekdogee³⁵ (Seale *et al.* 2004) wat eintlik verwys na die ‘eenogige’ spesialisasie van die Amerikaners. Te veel klem op akademiese spesialisasie is net so ‘ontoepaslik’ in die alledaagse leefwêreld as wat die skrifgeleerde se kennis van die Tora is. Net soos by visuele voorstelling 5.7, kom daar ook onsigbare, negatiewe sinspelings voor, wat Seale *et al.* (2004) ‘*allusions*’ noem, byvoorbeeld wanneer die twee seuns in die tempel tegnologie bekwaam en leesgierig uitgebeeld word (visuele voorstelling 4.7). Weer eens is die foto interessant, juis omdat dit nie twee Nederlanders is wat lees en oor hul selfone praat nie. Die suggestie is dat (selfs) ‘primitiewe’, tradisioneel-godsdienstige mense tegnologie geletterd en ingelig kan wees. Die sinspeling is dus dat tradisioneel-godsdienstige mense gewoonlik nie tegnologie geletterd is nie. Die analfabete na wie daar in die meegaande leesstuk verwys word, is sonder uitsondering buitelanders. Daarom word as verrassing (weer eens ‘*attention grabbing*’ (Brandt & Carstens 2005)) ‘n foto van buitelanders (visuele voorstelling 4.7) wat nie analfabete is nie, getoon. Hierdie foto sê dus eintlik dat daar wel uitsonderings is, en in hierdie geval bevestig die uitsondering die reël.

5.2.3 GEVOLGTREKKING

Op welke manier daar ook al na die datastel gekyk word, bly dit polariseer tussen ‘ons is ‘n oop, demokratiese gemeenskap, maar julle ...’ Die stereotipe wat dus deur die karakterisering van die foto's geskep word, is dat die Nederlandse Jan en alleman altyd vriendelik, hulpvaardig, gelukkig, onselfsugtig en akkommoderend is (volgens Leyens *et al.* 2001, almal sekondêre emosie-verwante eienskappe). Daarenteen is daar armoede, oorbevolking en ‘*kansarme*’ mense buite die grense van Nederland, wat volgens die mees basiese menslike behoeftes (en emosies) geteken word. Hierin lê die kiem van die ontmenslikingsproses (Dunbar *et al.* 2000; Smelink 1999). Die tematiese analise kan aanduidend wees van voorstellingspraktyke wat op ‘n koverte wyse tussen die navolgingswaardigheid van die Nederlandse samelewing en die agterlikheid van die nie-Westerse wêreld polariseer. Die bevindinge van die tematiese analise van *Markant* sal vervolgens bespreek word.

5.3 VERSLAG VAN DIE TEMATIESE ANALISE VAN *MARKANT*

Verslag sal nou van die analise gedoen word ten opsigte van die volgende kritiese vraag: In watter mate kom kultuurstereotipering in die visuele materiaal van Vlaamse handboeke voor?

³⁵ Stylfiguur waarby 'n geheel deur 'n deel aangedui word, byvoorbeeld ‘die ouerlike dak’ veronderstel die ouerhuis.

5.3.1 MAKROKONTEKS

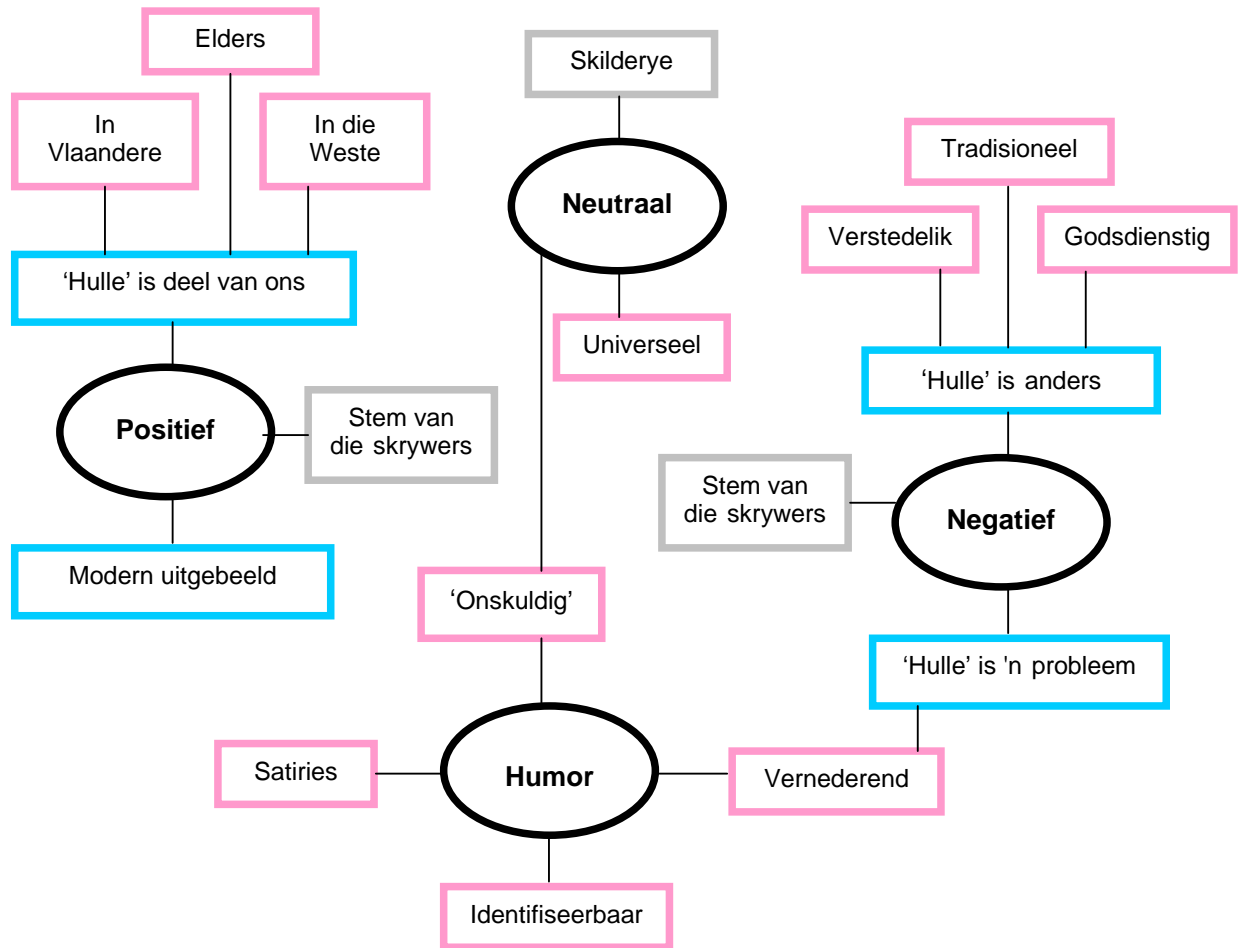
Aangesien die analise van die Nederlandse boeke eerste gedoen is, was dit logies om bloot op sigwaarde 'n aanvanklike vergelyking ten opsigte van die twee reekse te tref. My eerste indruk was dat daar baie meer diversiteitsdata in die Vlaamse handboeke as in die Nederlandse handboeke voorkom – 'n interessante verskynsel wanneer die algemene persepsie dat Nederland meer kosmopolitaans en multi-kultureel as Vlaandere beskou word, in ag geneem word. Tweedens was ek dadelik onder die indruk van die besondere hoë standaard van die Vlaamse handboeke: akademies, tegnies en tegnologies. Nie alleen is die boeke in volkleur gedruk nie; die bladuitleg is ook kunstig en kundig gedoen. Daar is 'n magdom afdrucke van kunswerke in die boek, baie meer as foto's en illustrasies. Met die eerste oogopslag lyk dit eerder na 'n kunshandboek as 'n taalhandboek (sien visuele voorstelling 5.10). Tegnologies word die bronneboek ook nog ondersteun deur 'n kompaksyfron asook 'n gepaardgaande opdragboek vir elke leerder. Die akademiese vlak van die boek het my ook verbaas omdat dit nie alleen besonder moeilike leesstukke bevat nie, maar ook indringende vrae daaroor vra. Hierdie hoëvlakdenke word deur 'n derde aanvanklike indruk ondersteun, naamlik dat die werkswyse wat in die boek gevolg word, goed gestruktureer is. Elke hoofstuk word byvoorbeeld geopen deur 'n probleemstelling of 'blikopener' (visuele voorstelling 5.9) wat uit uittreksels van wat later in die hoofstuk aan die bod kom, bestaan. Hierna word 'n oorsig gebied van 'n verskeidenheid teorieë wat op die probleemstelling van toepassing is. Dan word dieper ingegaan op een bepaalde teorie, met die ondersteuning van verskillende tekste (byvoorbeeld advertensies, kunswerke en strokiesprente). In 'n aantal gevalle eindig die hoofstuk met 'n periodisering van die letterkunde en die kunste – toegespits op die bepaalde probleemstelling. Hierdie werkswyse word ook voor in die boek verduidelik (visuele voorstelling 5.9). 'n Laaste indruk van die handboekreeks was dat die kommunikatiewe metode veel meer gebruik word as in die Nederlandse handboeke. Foto's, koerantberigte of -opskrifte word aangebied as integraal tot die lees- en leerproses van die leerder.

5.3.2 MIKROKONTEKS

Figuur 5.2 gee 'n aanduiding van die aanvanklik ideelys waaruit die temas ontwikkel het. Nie al die foto's waarmee in die analise gewerk is kon uiteraard geplaas word nie.³⁶ Ten slotte volg die verslag van die tematiese analise van die steekproef.

³⁶ Wanneer daar na sodanige voorbeelde verwys word, sal die bladsynommer in die handboek gegee word.

FIGUUR 5.2: Tematiese kaart: *Markant*

Die mikro-analise word vervolgens aan die hand van vier temas bespreek: **nie-Westerlinge uitgebeeld as deel van die (Westerse) wêreld; ‘ons’ en ‘hulle’ saam in Vlaandere geprojekteer; positiewe uitbeelding van nie-Westerlinge; negatiewe uitbeelding van nie-Westerlinge.**

5.3.2.1 Nie-Westerlinge uitgebeeld as deel van die (Westerse) wêreld

Daar is ‘n baie sterk internasionale element in die handboekreeks teenwoordig. Benetton (visuele voorstelling 5.11), ‘n maatskappy bekend vir multi-kulturele advertensies, kom twee maal voor. Veral buitelandse foto’s word gebruik, byvoorbeeld die Philips-sakespan wat heeltemal multi-kultureel saamgestel is (visuele voorstelling 5.12); internasionale modelle op die voorblad van die modetydskrif *Vogue* (*Markant* 6:80); pyn op mense se gesigte na die dood van geliefdes op 11 September 2001 (visuele voorstelling 5.27). ‘n Mens kry die indruk dat die meeste foto’s óf in die buiteland geneem is (byvoorbeeld visuele voorstelling 5.28 wat

waarskynlik in Indië geneem is), óf deur middel van die internet bekom is, byvoorbeeld die Koreaanse meisie met die selfoon, in *Markant 4:60*. In hierdie internasionale foto's word daar 'n baie positiewe beeld van die Weste as 'n multi-kulturele wêreld geskep, 'n wêreld waarin ons almal dieselfde is – en vreedsaam saambestaan. Daar word ook erkenning aan die emosies van mense van verskillende rasse gegee, byvoorbeeld die rou emosie in visuele voorstelling 5.27; asook die opdrag dat die leerders by 'n verskeidenheid gesigsuitdrukings (internasionaal en van vele kulture en rasse) (*Markant 4:85*) hulleself in die karakters se skoene moet plaas en die karakters se emosies moet beskryf.

Die boek slaag deur hierdie internasionale aanslag daarin om 'n kundige, breë leefwêreld waarin verskeidenheid normaal is, aan die leerder te bied. Die moderne Westerse wêreld word vir die leerder as ontwikkel, interessant en uitdagend voorgestel. Spanning tussen rasse word nêrens geprojekteer nie; tewens – daar word 'n persepsie geskep dat kleur in die samelewing 'n normale, alledaagse verskynsel is (Sierens 2007). Die volgende foto's dra ook tot hierdie persepsie by: vroue van verskillende rasse wat almal net in onderklere geklee is (*Markant 6:47*); die nie-verbale uitbeelding van 'n gesprek (*Markant 4: 84*); Vogue-modelle van verskillende rasse (*Markant 6:80*); die 'samenspel' in visuele voorstelling 5.28; die uitbeelding van 'n multi-kulturele sakewêreld (*Markant 4:145*); *Philips* (visuele voorstelling 5.12); die meisie met die *freedomhemp* (*Markant 5:107*). Die enigste 'doelbewuste' stilte of vermydingstegniek wat by hierdie tema ter sprake is, is die feit dat dieselfde beeld van 'n gelukkige, moderne en normale diverse wêreld nie in uitbeeldings wat Vlaandere voorstel, voorkom nie, met die moontlike uitsondering van visuele voorstelling 5.29, wat moontlik wel in Vlaandere geneem is. Dit is dus in die res van die wêreld normaal, maar nie 'hier by ons' nie.

Daar is nog 'n geslaagde strategie wat die internasionale aanslag van *Markant* kenmerk. Vele skilderye word kundig aangewend om by bepaalde tekste kommentaar te lewer. Hierdie strategie het enersyds 'n intellektueel-stimulerende effek en andersyds wek dit 'n emosionele reaksie by die leser. Op hierdie manier word nie alleen die leerder se kennis- en kunsbeleving uitgebrei nie; die kunswerke word ook 'n filter, selfs 'n katalisator waarmee daar na die werklikheid gekyk word. So byvoorbeeld word 'n skildery wat slawejag in die 16de-19de eeu uitbeeld (*Markant 5:84*); 'n beeld deur Rodin (visuele voorstelling 5.17); asook 'n beeld getiteld 'Nubisch meisje' (visuele voorstelling 5.16) alles op een bladsy aangetref as ondersteuning vir 'n teks wat oor moderne slawerny handel, getiteld '*Ik was een stuk vuil*' (visuele voorstelling 5.17). Die naasmekaarstelling van geskrewe en visuele tekste lewer

metaforiese kommentaar. Die Rodin-beeld simboliseer byvoorbeeld die pyn en vernedering van die slavin in die leesstuk, terwyl ‘Nubisch meisje’ weer die onskuld vergestalt. Deur hierdie intertekstualiteit word parallels tussen verskillende tydperke in die geskiedenis getrek en word die leerder bewus gemaak van die inspelings van verskillende tydperke op mekaar.

’n Skildery deur Tim Okamura, ‘*The Elevator*’ (visuele voorstelling 5.25), word kunstig op een bladsy gejuksaponeer met ’n foto van afsonderlike toiletgeriewe tydens apartheid (visuele voorstelling 5.26). Afsonderlike hysbakke en toilette vir verskillende rasse was tydens apartheid bekend as vorme van ‘kleinapartheid’. Op dieselfde bladsy is ook ’n foto van Nelson Mandela, ikoon van die apartheidstryd (visuele voorstelling 5.13), en op die teenoorstaande bladsy is ’n uittreksel uit die Suid-Afrikaanse Nobelpryswenner, John Coetzee, se boek *Uit ongenade*, uit die Engels vertaal. Die uittreksel word geïllustreer met nog ’n skildery (*Some wild, some tame* deur Imogen Paton) (visuele voorstelling 4.16). Die uittreksel uit *Uit ongenade* handel oor die verkragting van een van die karakters, Lucy, deur ’n swartman. Die skildery deur Paton is dié van ’n moderne en aansienlike swartman. Die intertekstualiteit tussen die verhaal en die skildery kan op twee maniere geïnterpreteer word. Nie alle swartmense is gevaarlik of gewelddadig (*‘wild’*) nie, maar nie alle swartmense is altyd mak (*‘tame’*) nie. Die positiewe, visuele kommentaar is dus dat nie alle swartmense verkragters is nie en die leerder word dus implisiet teen veralgemenings gewaarsku. Tweedens kan die titel van die skildery in hierdie geval bloot die titel van die skildery wees (*‘sometimes a cigar is just a cigar’*). Die vraag is egter steeds waarom hiérvan die skildery met hiérvan die titel in hiérvan die leesstuk gebruik word. Dit lyk na ’n positiewe stereotiperingsverbreking, omdat dit implisiet waarsku dat veralgemenings gevaarlik kan wees. Die probleem is egter dat daar van die veronderstelling uitgegaan word dat ‘swart’ *wild* of *tame* kan wees, terwyl ‘wit’ net ‘mak’ is (Sim & Van Loon 2002). Omdat ‘wit’ nie ’n etniese posisie is nie (Wekker 2000), hoef dit nie ook in binêre opposisies verdeel te word nie.

5.3.2.2 ‘Ons’ en ‘hulle’ saam in Vlaandere geprojekteer

Slegs vyf foto’s in die hele datastel is onteenseglik in Vlaandere geneem: *Jode in Antwerpen* (*Markant* 6:9); ’n bekende Vlaamse TV-paartjie (visuele voorstelling 5.21); die praktyke rondom velverbleking (visuele voorstelling 5.24); die drie Indiese meisies wat Vicki, Kim en Pascal genoem word (visuele voorstelling 5.20) en die Vlaamse realiteitsprogram *Allez Allez Zimbabwe* (*Markant* 4: 66).

Die foto's (sowel as die beriggewing daarby) wat as Vlaams gekontekstualiseer is, reflekteer 'n gesonde, kritiese ingesteldheid. Leerders word gedwing om kennis te neem van die wanpraktyk dat velkleurverandering deur immigrante ter wille van makliker integrasie beoefen word (visuele voorstelling 5.24). Op die identiteitsdokumente lyk dit dan asof die immigrant wit is. Die (skokkende) vanselfsprekendheid hier, is dat 'wit' immigrante makliker toegelaat word en dat hoe donkerder die vel, hoe moeiliker sal integrasie plaasvind (Pattynama & Verboom 2000; Wekker 2000).

Nog 'n kritiese beskouing word gegee wanneer drie Indiërmeisies se foto's met drie tradisioneel-Vlaamse name verbind word, en die praktyk beskryf word waarvolgens meisies van ander nasionaliteite in telebemarking gedwing word om hul identiteit te verberg deur (valse) Vlaamse name te gebruik. *Vicky*, *Kim* en *Pascal* is die tipies-Vlaamse name wat genoem word, wat die drie meisies se sukses in telebemarking moet waarborg. Hierdie foto is 'n inspelning op die onderliggende Vlaamse waardesisteem. Vertroue word nie deur 'vreemdelinge' of 'buitestaanders' ingeboesem nie. Naamgewing is 'n wesenskenmerk van identiteit, maar is ook tekenend van die uitsluitingsmeganisme van stereotipering en etikettering as strategie om vervreemding te bewerkstellig, soos blyk uit Figueiredo en Elkins (2003) se ondersoek na vyandigheid teenoor immigrante. Die sensitiwiteit rondom naamgewing binne die Vlaamse kulturele konteks rym ook met die beriggewing van Bhutani (2008) oor die uitsluitlike gebruik van Vlaamse name in handboeke: "*Zo zien we in de handboeken vooral 'An' en 'Jan' en nauwelijks 'Hassan' of 'Mehtar' opduiken als personage*". Die berig oor Vicky, Kim en Pascal word intertekstueel versterk deur die daarnaasplasing van 'n skildery getiteld *Three men named Ian* (visuele voorstelling 5.22). Die kommentaar wat deur hierdie intertekstualiteit bewerkstellig word, is die relativisering van die belangrikheid van name, dus lewer die skildery eintlik kritiek op die (wan)praktyk waarvolgens die meisies se identiteit met hul name verbind word. Hierdie berig, foto en skildery is 'n positiewe, doelbewuste poging om leerders met hulle eie vooroordele te konfronteer en bevraagteken die intrinsieke waardes in die Vlaamse samelewing. Dit spreek wit etnosentrisme aan en beweeg heeltemal weg van die vorige (ou) temas (volgens Nele 1996) en Homan 2003) wat in par. 2.3.1.3 beskryf is.

Die koerantjoernalis van *De Standaard* reageer ook krities op die voyeuristiese en toeristiese perspektief waarmee vyf swartmans van Zimbabwe op 'n veldrit in Vlaandere, tot die vermaak van die Vlaamse televisiekyker, gevolg word. Die Zimbabwiese fietser se "*eer word gekrenk*" deur die Eurosentriese toon van die omroeper (*Markant* 4:66), in die

televisierealiteitsreeks *Allez Allez Zimbabwe*. Hierdie berig is stereotiperingsdeurbrekend, aangesien daar, soos by die vorige foto, krities na die binnegroep se vooroordele gekyk word om die leerders selfinsig in hul eie kultuur te bied. Hulle word dus gelei tot selfrefleksie en insig in die werking van stereotipes (Smelink 1999).

Laastens is daar die foto van 'n bekende 'gemengde' TV-paartjie (visuele voorstelling 5.21). Die paartjie is karakters in die Vlaamse televisiesepie, *Thuis*. Die reeks word gekenmerk deur karikatuurgtige uitbeeldings van al agt hoofkarakters en speel doelbewus met verskillende clichès in die samelewing. Een van die fokusgroeplede (El Sgiar 2008:1) laat hom soos volg uit oor die ontvangs van die reeks in Vlaandere:

Mo is een Marokkaan die in de serie Thuis is geïntroduceerd om 'kleur' te brengen in de serie. Hij is getrouwd met een Vlaamse, en dat brengt spanningen mee. Er is veel discussie over: sommigen vinden het een goede zaak, anderen niet. Sommigen vinden het goed dat er al kleur in een serie is, anderen vinden dat hij stereotiep wordt afgebeeld (gebrekkelig Nederlands) en dat de verschillen zijn benadrukt. In elk geval is er ook sprake van evolutie en is er rekening gehouden met een aantal opmerkingen, dus Mo is geëvolueerd in de serie. Eenzelfde reeks opmerkingen kwamen er naar aanleiding van een Pools personage dat geïntroduceerd werd. Er is dus veel discussie en er wordt niet algemeen positief of negatief naar gekeken. Thuis is wel één van de meest bekeken series bij ouderen in Vlaanderen, echt heel veel kijkcijfers.

Samevattend kan genoem word dat hierdie tema aandui dat daar wel 'n poging is om selfrefleksie as 'n wetenskaplike vaardigheid by die leerder te ontwikkel – anders as Pattynama en Verboom (2000) se bewering dat daar in Westerse lande 'n algehele gebrek aan wit selfrefleksie is.

5.3.2.3 Positiewe uitbeelding van nie-Westerlinge

Daar is, ongeag van waar die foto's geneem is, 'n groot aantal foto's wat 'die ander' wel as modern en suksesvol uitbeeld. Nie minder nie as 20 van die 46 foto's bied 'n positiewe perspektief, byvoorbeeld die multi-kulturele span (*Markant 4:145*) en die multi-kulturele huwelik in visuele voorstelling 3.1. Laasgenoemde is 'n sjarmante en dinamiese uitbeelding van 'n huwelik tussen waarskynlik 'n Turkse man en 'n Indiese meisie. Beide hoofkarakters is innemend, intelligent en aantreklik, en straal positiewe energie uit.

Skrywers uit die nie-Westerse wêreld dien as fokaliseerders in tekste oor byvoorbeeld apartheid, of die rol van die vrou in Islam. Die foto's van die skrywers en die biografiese besonderhede dra daartoe by dat hulle (die skrywers) suksesvol, modern en Westers-aanvaarbaar uitgebeeld word. Twee bekroonde Nederlandse skrywers, Kader Abdolah en Abdelkader Benali (visuele voorstelling 5.31), word ten opsigte van die agtergrond waarteen hulle na Nederland geïmmigreer het, bespreek en daar word ook uittreksels uit hulle boeke voorgehou. In albei uittreksels word kommentaar gelewer op die status van die immigrant. Abdolah, 'n politieke vlugteling uit Iran, sê in sy boek, *De Adelaars: "Buitenlanders zijn bekend in Nederland, maar een politiek vluchteling is een vraagteken"* (Markant 6:83). Benali weer, lewer na aanleiding van sy boek, *De Langverwachte*, kommentaar op die etikettering van hom as 'n 'multi-kulturele skrywer' terwyl hy nie oor multi-kulturaliteit skryf nie. Hy staan nie as 'n Nederlandse skrywer bekend nie, maar as 'n 'multi-kulturele' skrywer, terwyl die pers nooit na sy eweknieë as Katolieke of Protestantse skrywers sal verwys nie. Sy kommentaar stem ooreen met dié van nog 'n skrywer, Bouazza (visuele voorstelling 5.32) en bevestig die uitsprake in die fokusgroepbespreking en die loodsstudie dat daar nooit oor die vanselfsprekende norm geskryf word nie, maar dat dit wat buite die norm val, as verskynsel beskryf word. Hierdie semantiese episode ontmasker normdenke deur middel van die outentieke stem van die skrywer (in hierdie geval Benali), wat rebelleer teen die feit dat sy herkoms belangriker as sy skryfwerk geag word en dat daar eintlik met hom as 'multi-kulturele skrywer' gespog word:

Het voelde alsof iemand die bakstenen van zijn huis had gepikt, er zijn eigen huis mee had gebouwd en daar nu flink mee aan het pronken was (Markant 6:84).

Ook in die opdragboek van *Markant 6:79* word die stem van die skrywer oor hierdie dilemma ontgin. Die leerders word gevra om te motiveer waarom die uittreksel uit Benali se boek op 'n soektog deur die Marokkaanse kultuur na hul eie plek in die Nederlandse samelewing dui. Hierdeur word 'n kognitiewe proses wat outomatiese stereotipering deur kundige leeraktiwiteite teëwerk, in werking gestel om die sosiale verantwoordelikheid van die handboek na te kom (Marsden 2001; McKinney 2005).

Ook die humor in die karikatuurdialog (visuele voorstelling 5.18) slaag daarin om stereotipes te deurbreek en te neutraliseer. Hierdie grapteks sal vir beide *allochtoon* en *autochtoon* vermaaklik wees, aangesien dit vooroordeel relativeer. Die vark (wat nie deur Moslems geëet word nie) beweer in antwoord op die skaap se bewering dat Moslems barbaars is dat Moslems 'zeer beskaafd' is. Hier word die stereotipe dat ander kulture 'barbaars' is, direk behandel en

weerspreek. Die sogenaamde ‘splittingsproses’ tussen tipes en stereotypes (Hall 1997) word hierdeur verhoed. Die boodskap dat kulturele waarde-oordele van waarnemingsperspektief afhang, word op humoristiese wyse oorgedra (Rice 2005).

5.3.2.4 Negatiewe uitbeelding van nie-Westerlinge

Die laaste tema beeld nie-Westerlinge in veertien semantiese episodes, wat in vyf subtemas verdeel kan word, negatief uit. Wreedheid is die eerste subtema. Skokkende gewelddadige foto’s wat in Saigon (visuele voorstelling 5.15), Ivoorkus (visuele voorstelling 5.14), Palestina (*Markant* 5:9) en Viëtnam (*Markant* 5:8) geneem is, kom voor. Uitbeeldings van geweld is een van die kategorieë wat Lutz en Collins (1993) gebruik om Westerse persepsies oor nie-Westerse mense te ontleed. Religieuse wreedheid ten opsigte van Moslems is ‘n volgende subtema waaronder byvoorbeeld die vroulike besnydenis in Somalië (visuele voorstelling 4.18) en die heksejag op Salman Rushdie (*Markant* 5:126) hanteer word.

Derdens versterk vreemde rituele, soos uitgeteerde manlike vastendes en ‘n Thailandse ritueel (visuele voorstelling 5.23) die andersheid van die ‘ander’. Tradisionele uitbeeldings bewerkstellig ook die andersmaking, byvoorbeeld die Jode in Antwerpen (*Markant* 6:98) in tradisionele drag en die uitbeelding van ‘n vrou se gesig in ‘n ‘*bourka*’ (*Markant* 6:40). Die klem op rituele en tradisies bewerkstellig kulturele afsondering van die ‘ander’ deurdat dit ‘n element van onveranderlikheid suggereer (Blommaert 1997; Nele 1996). Die inligting oor ‘die ander’ is as deel van ‘n proses van betekenisgewing waaraan (in hierdie geval) negatiewe waarde geheg word, geselekteer (Nele 1996).

‘n Laaste subtema is die humor waarmee ironiese kommentaar gelewer word. Daar is ‘n ‘bitter’ spotprent waarin ‘n inboorlingseuntjie uit Afrika tot die vlak van ‘n dier verlaag word wanneer hy die geluide van die beste namaak, om so ook van die wit boer voedsel te probeer bekom (visuele voorstelling 5.19). Hierdie spotprent het ‘n koloniale ondertoon, aangesien dit korreleer met die handboekuitbeeldings wat voor die Eerste Wêreldoorlog voorgekom het, naamlik onproduktiwiteit en minderwaardigheid in ontwikkelende lande (Greaney 2004; Nele 1996) en gepaardgaande ‘wilde, primitiewe, arm en honger’ inboorlinge. In ‘n spotprent (visuele voorstelling 5.30), loer ‘n Moslemvrou in die man se broek omdat hy in haar kopdoek loer. Omdat die ‘*bourka*’ die gesigloosheid van die Moslemvrou versinnebeeld, onderskryf hierdie spotprent (deur middel van ‘onskuldige humor’) die onderliggende stereotipiese aanname dat die Islamvrou nie uit eie reg ‘n persoon is nie. Tog ‘loer’ die vrou in hierdie

strokies terug – wat dan impliseer dat sy nie so onderdanig is as wat dit mag voorkom nie. Die vraag bly egter of ‘n Moslemleerder die humor in die voorstelling sou kon waardeer. Die opdrag in die opdragboek is dat die leerders na aanleiding van een van die illustrasies in die bronneboek (*Markant 5 Opdragboek: 207*) ‘n kort skets moet skryf. ‘n Moslemleerder kan ten aansien van so ‘n opdrag moontlik beleef dat daar met sy/haar godsdiens gespot word. Die identifikasie moontlikheid vir alle leerders (Sierens 2007) word hier dus misken.

Dieselfde geld die spotprent (visuele voorstelling 4.14) waarin die Westerse kinderlektuurikoon, Pippi Langkous, met slegs haar poniesterte en kouse as teken dat sy haar eiesoortigheid behou, uitgebeeld word. Dit kom as onskuldige humor voor, maar die aanname waarom dit humoristies is, is dat die vrou wat met ‘n Moslem trou, haarself willens en wetens aan sy baasskap onderwerp. Hy stap voor, sy volg en moet verlief neem met sy norsheid en onvergenoegdheid. As gevolg van haar besluit om met hom te trou, is haar hande (figuurlik gesproke) afgekap. Een van die konvensies van spotprente is dat dit op stereotipiese aannames berus (Lester 1995; Prosser 2001). Die onderliggende stereotipe is dat daar buiten Pippi se poniesterte en sokkies, geen ooreenkomste tussen haar en haar Moslemman bestaan nie.

Soos wat daar van die skrywerstem gebruik gemaak is om ‘die ander’ positief uit te beeld, word daar deur dieselfde tegniek op die omstandighede in die lande van hulle herkoms kommentaar gelewer. Die skrywers word wel positief voorgestel. Die Suid-Afrikaanse skrywer Zakes Mda (*Markant 6:105*), sowel as Salman Rushdie (*Markant 6:126*) word as helde uitgebeeld wat in die buiteland is omdat hulle in hulle land van herkoms onregverdig behandel is. Die skrywers se positiewe uitbeelding as individue versterk egter terselfdertyd die veralgemening dat vreedzaamheid, normaliteit of demokrasie nie buite die Westerse wêreld voorkom nie. In die ingewikkelde werking van outomatiese stereotipering (Leyens *et al.* 2000) bevestig die uitsondering juis die reël. Wanneer daar nie veralgemeningswaarde aan nuwe of positiewe inligting geheg word nie, word die retoriek van outomatiese stereotipering nie suksesvol teëgewerk nie (Leyens *et al.* 2000). Die skrywers word as uitsonderings uitgebeeld wat hul heil in die Weste gevind het.

Die een aspek van *Markant* waaruit duidelik blyk dat uitsluitlik vanuit wit Vlaamse perspektief gerapporteer word, is die hoofstuk, "*Het Boek Cultuur*" (*Markant 6:80-109*). Hierdie hoofstuk alleen bevat 36 van die 46 semantiese episodes van die datastel. SDL waarsku in hul rigtingwyser *normaliteit* (Sierens 2007) hierteen: diversiteit word nie as ‘n normale, alledaagse verskynsel uitgebeeld nie – die skrywers vind dit nodig om een

afsonderlike hoofstuk oor hierdie ‘verskynsel’ te skryf. Die *insider/outsider*-fokusgroepbespreking se interpretasie stem hiermee ooreen. In hierdie hoofstuk lê die klem op hoe die Vlaamse kultuur van die ander kulture in die hoofstuk verskil, byvoorbeeld die reeds bespreekte spotprent van Pippi Langkous (visuele voorstelling 4.14); die debat oor die dra van ‘n kopdoek (visuele voorstelling 4.15); asook die skokkende verhaal deur die slagoffer van vrouebesnydenis (visuele voorstelling 4.18). Die aktiwiteite onder bespreking, waardeur ‘die ander’ uitgebeeld word, is skokkend en ekstrem (soos die genoemde vrouebesnydenis, die ‘sogenaamde’ kulturele vryheid (visuele voorstelling 4.17), en die verhale van die skrywers as politieke vlugteling (byvoorbeeld visuele voorstelling 5.31). Daar word in al hierdie gevalle op ‘die ander’ as ‘probleem’ gekonsentreer. Die buitengroep word geëtiketteer deur slegs negatiewe inligting te gee, in teenstelling met die positiewe ontwikkeling wat met die heersende groep verbind word (Kirkness 1997; Roberts-Schweitzer 2006).

Die tekste waarbinne hierdie foto’s ingebed is, getuig van komplekse, kontensieuse vrae en antwoorde, maar dui tog op ‘n bepaalde (konserwatiewe) manier van dink. Een van die hoofopskrifte is “*De grenzen van het multi-culturalisme*” (Markant 6:89), terwyl multi-kulturaliteit, ironies genoeg, juis deur die deurbreking van grense gekenmerk word. In hierdie meningstuk word aangetoon dat kultuur nooit ‘n dekmantel mag wees om “*fundamenteel onetiese praktijken in stand te houden*” (Markant 6:90) – verwysende na onder andere, die rol van die vrou, kinderrechte, vrouebesnydenis of Jehovasgetuies wat bloedoortappings weier. Die meningstuk is op ‘n hoë kritiese niveau, maar polariseer ‘ons en hulle’, eerder as wat dit grense en stereotipes deurbreek, want daar word op die verskille eerder as op die ooreenkomste gekonsentreer (Sierens 2007). Vanaf bladsy 87-92 (Markant 6) staan daar byvoorbeeld onderaan elke bladsy as onderwerpsaanduider “*Hoe ver kun je gaan?*” waardeur die kernargument dat multi-kulturaliteit ‘gevaarlik’ kan wees, herhaal word. Die verskille berus boonop op waarde-belaaide dimensies wat ideologiese retoriek bevestig (Haslam *et al.* 2006). Vervolgens word die verslag van AOT bespreek.

5.4 VERSLAG VAN DIE TEMATIESE ANALISE VAN AFRIKAANS ONS TAAL

Verslag word nou gelewer van die finale analise van die datastel. Voorbeelde uit die visuele materiaal sowel as toepaslike uittreksels uit die fokusgroepbesprekings word gebruik om die data en die literatuurstudie met betrekking tot die kritiese vraag te sintetiseer, naamlik: *In watter mate kom kultuurstereotipering in die visuele materiaal van Afrikaanse handboeke voor?*

5.4.1 MAKROKONTEKS

Daar is vyf faktore wat die Afrikaanse datastel uniek maak en wat die vergelyking met die Nederlandstalige boeke kompliseer. Die feit dat daar in Suid-Afrika 'n keuringsprosedure met betrekking tot handboeke is, wat spesifiek daarop gerig is om enige vorm van rasstereotipering af te weer, beïnvloed eerstens die vergelyking met die Nederlandstalige datastelle. Wanneer die eerste uitgawe van *AOT* met die laaste uitgawe vergelyk word, is die insluitings en uitsluitings ten opsigte van die eise wat aan voorgeskrewe leermateriaal gestel word, maklik herkenbaar. So byvoorbeeld word 'n collage van sporthelde in die eerste uitgawe deur die toevoeging van 'n swart tennisspeelster, Serena Williams (visuele voorstelling 4.28), aangepas. In die laaste uitgawe word daar ook meer voorbeelde van Kaaps en Griekwa-Afrikaans (die streekgebonde dialekte van die meeste bruin Afrikaners in Suid-Afrika) ingesluit. Die boek is, in die lig van die vereistes van die handboekvoorskrifkomitees van die Nasionale Onderwysdepartement, hersien en in 2005 herdruk. Die skrywers is volledig ingelig oor die kriteria waaraan handboeke moet voldoen om goedgekeur te word. In die mikrokonteks (par. 2.4.3) sal ek die impak van hierdie hersiening ten opsigte van die vraag of die veranderinge kosmeties is al dan nie, beskryf.

Die visuele materiaal, sowel as die tekste waarbinne dit ingebed is, is in teenstelling met die Nederlandstalige handboeke, uitsluitlik Suid-Afrikaans gekontekstualiseer. Met die uitsondering van twee foto's, is al die foto's klaarblyklik in Suid-Afrika geneem. Daar is een foto van 'n Keniaan, wat die slagoffer van 'n olifantaanval was (*AOT 11/12:91*), en verder is daar 'n enkele foto van 'n buitelandse sportheld, die tennisspeelster Serena Williams (visuele voorstelling 4.28). Die illustrasies beeld ook net Suid-Afrikaners en/of plekke in Suid-Afrika uit.

'n Derde kwessie is die titel van die boek. Die uitgewer, Maskew Miller Longman (MML), het in 1993 'n aantal skrywers bymeekaargebring met die oog op die skryf van 'n nuwe Afrikaanse handboekreeks vir laer- en hoërskole. Die beplanning was dat die nuwe reeks die destydse topverkoper, *Afrikaans my taal (AMT)* sou vervang, aangesien laasgenoemde reeks verouderd begin raak het en nie aan die eise van die (destyds nuwe) kommunikatiewe benadering voldoen het nie (Pienaar 1993). Hierdie is dieselfde handboek waarvan Esterhuyse (1986) getuig dat dit met stereotipes belaaï is en die taaldemografiese werklikheid van Afrikaans ignoreer (par. 2.3.3.4). Tydens 'n vergadering met die uitgewers is konsensus bereik dat *AMT*

op die een of ander manier as titel behou moes word. Vir die uitgewer en die skrywers was herkenbaarheid in die mark van die 'staatsmaker'-taalboek van die afgelope vyf-en-twintig jaar, belangrik. Die nuwe titel sou egter ook inklusiwiteit moes suggereer. Die naam is gevolglik na *Afrikaans ons taal (AOT)* verander. *AOT* se evolusie vanaf *AMT* moes die boodskap duidelik oordra dat Afrikaans nie (meer) die alleenbesit van die wit Afrikaner is nie, maar 'n tuiste aan alle voorheen gemarginaliseerde taalgebruikers bied (Pienaar 2003).

Vierdens is die outeurs in 'n veel mindere mate as hulle Nederlandstalige eweknieë, by die keuse van die visuele materiaal betrokke. Soms heg die skrywers 'n foto aan wat die uitgewer kan gebruik; soms stel hulle 'n toepaslike illustrasie voor, maar in die eerste en laaste instansie is dit die uitgewer wat die besluit ten opsigte van die visuele materiaal neem. Die kunstenaar interpreteer meestal self die leesstukke om die illustrasie te kan doen, en soms skep dit in die teks teenstrydighede, byvoorbeeld waar mevrou Van der Merwe ('n tipiese wit Afrikaanse van) in die illustrasie uitgebeeld word as 'n swart vrou wat na 'n tipiese huishulp lyk (visuele voorstelling 4.22). Die skrywer moet wel die proewe goedkeur, en kan dan op die visuele materiaal kommentaar lewer, soms selfs op die styl van die kunstenaar, maar die koste-aspek word voortdurend in ag geneem, aangesien die kunstenaar per illustrasie betaal word (Pienaar 1993).

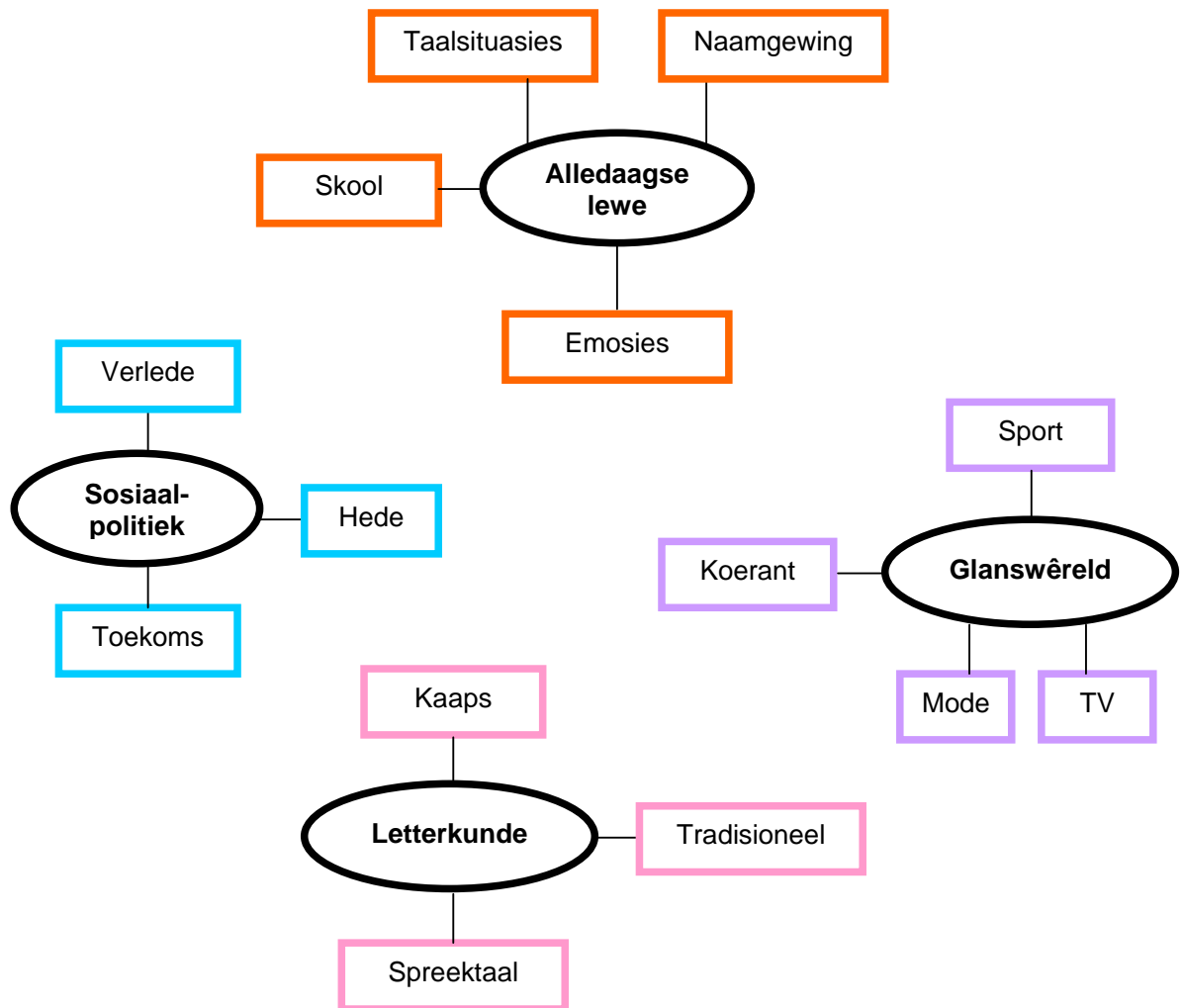
'n Laaste kontekstualisering wat in die makrokonteks 'n rol speel, is die feit dat *AOT* verskyn het net na die oorgangsrreek *Ruimland* (1987), wat deur die doelbewuste stereotyperingdeurbrekende aanslag die weg gebaan het vir inklusiwiteit. Opslae is in die Suid-Afrikaanse pers gemaak toe 'n parlamentslid daarop aangedring het dat die boek uit Afrikaanse skole onttrek word weens beweerde '*New Age*-beginsels'³⁷ (Engelbrecht 2003). Die uitgewer van *AOT* moes met hierdie gebeure rekening hou en bedag wees op kontensieuse inhoud wat moontlik segmente van die teikenmark kon vervreem. Die opdrag van MML aan die skrywers was desnieteenstaande om 'inklusief' te skryf (Pienaar 1993). 'n Bruin skrywer, Michael le Cordier (slegs die tweede nie-wit skrywer van 'n Afrikaanse taalhandboek), was deel van die skryfspan (visuele voorstelling 5.33), wat 'n aanduiding kan wees van die erns van die uitgewer om werklik inklusiwiteit te bewerkstellig. Die inhoudsopgawe van *AOT 10* gee reeds 'n indruk van die klem op inklusiwiteit en taalvariasie (visuele voorstelling 5.34).

³⁷ In Suid-Afrika is hierdie 'n negatiewe begrip, wat op die bedreiging van Christelike waardes dui.

5.4.2 MIKROKONTEKS

Figuur 5.3 gee vervolgens ‘n aanduiding van die aanvanklike ideelys waaruit die temas ontwikkel het, waarna die temas wat uit die analise gekristalliseer het, bespreek word. Die aanvanklike kategorieë het uiteindelik drie temas laat uitstaan, te wete **pogings om aan alle leerders identifikasie moontlikhede te bied, pogings tot taalinsluiting en pogings tot nasie bou.**

FIGUUR 5.3: Tematiese kaart: Afrikaans ons taal

5.4.2.1 Pogings om aan alle leerders identifikasie moontlikhede te bied

Normaliteit as SDL-rigtingwyser (Sierens 2007) het ten doel om diversiteit as ‘n normale, alledaagse verskynsel voor te stel, sodat alle leerders met die materiaal kan identifiseer.

Alledaagse situasies van ‘wat ons doen, doen hulle ook’ kom deurgaans voor, soos die illustrasie (visuele voorstelling 5.35) van ‘n Moslemmeisie wat oor haar selfoon praat. Die leesstuk waarin die illustrasie ingebed is, is ‘n tegniese beskrywing van ‘n nuwe selfoon op die mark en die meisie word bloot as een van die verbruikers voorgestel. Hierdie voorstelling verskil byvoorbeeld wesenlik van visuele voorstelling 4.7 in die Nederlandse datastel waar jukstaponeering suggereer dat tegnologiese aktiwiteite ‘vreemd’ is by nie-Westerlinge (par. 5.2.2.3).

Die leerders kry na aanleiding van visuele voorstelling 4.27 die opdrag om uit ‘n collage van emosies een foto te kies en daaroor te skryf. Dit is duidelik dat die collage poog om emosies van Suid-Afrikaners oor die hele kulturele spektrum te verteenwoordig, anders as byvoorbeeld in *Markant* waar ‘n soortgelyke oefening ook mense van verskillende rasse (maar uit verskillende wêrelddele), noem. Die opdrag om die karakters se emosies empaties te verken, is op sigself ‘n stereotiperingsdeurbrekende oefening, aangesien dit op die ooreenkomste, eerder as die verskille tussen mense van diverse afkoms konsentreer (Sierens 2007). Nie alleen bied dit vir alle leerders ten opsigte van diverse leefwêrelddele identifisering nie – dit breek ook op twee maniere deur etnies-kulturele grense. Eerstens word die leerder gelei om verskillende emosies by anders-as-wit karakters te herken, en tweedens kies die leerder ‘n emosie, ongeag of die karakter wat die emosie uitbeeld van sy eie kultuurgroep is (Dunbar *et al.* 2000; Leyens *et al.* 2000). Hiermee saam hang die tegniek om tienerfoto’s met ‘n spraakborrel daarby, waarin die karakter dan ‘iets sê’, te gebruik. Hierdie tegniek kom sistematies oor die hele datastel voor, byvoorbeeld visuele voorstelling 5.46. Dit is opvallend dat die hersiene uitgawe besonder swaar op hierdie tegniek leun. Die twee karakters in die dialoog, is feitlik sonder uitsondering wit en swart. Modefoto’s met swart akteurs (visuele voorstelling 5.40) was nie in die eerste uitgawe nie, en dra hier by tot die ‘wat-ons-doen-doen-hulle-ook-effek’ (Sierens 2007).

Visuele voorstelling 4.21 is ‘n advertensie waarin ‘n werkster van ‘n versekeringsmaatskappy se menslike kant beskryf word om ook die menslike kant van die versekeringsmaatskappy te illustreer. Die swart vrou, Lethabo, word as ‘n sterk vrou uitgebeeld wat benewens haar werk en die opvoeding van haar drie kinders ook nog haar passie vir poësie en ‘rap’-musiek uitleef. Die mens agter die stem oor die telefoon word geprojekteer as iemand wat vir alle Suid-Afrikaners omgee en vir die lewe in al sy fasette respek toon. Die advertensie slaag daarin om die leser te laat beseft dat wanneer iemand met mense werk, daar veel meer is as wat die oog (van die verbruiker) sien, of in hierdie geval wat die oor hoor. Die foto ondersteun die beeld

wat deur die woordteks van 'n vriendelike, eerlike, interessante en geloofwaardige vrou geskep word. Die vrae en opdragte na aanleiding van die advertensie dra by tot insig in die werking van die advertensiebedryf, terwyl dit terselfdertyd die vrou as 'n effektiewe werker en 'n goeie Suid-Afrikaanse burger uitbeeld. Hierdie uitbeelding verbreek die nuwe Suid-Afrikaanse stereotipe dat swartmense 'onbevoeg en oneffektief' is, waarvan Jordaan (2004) getuig. Die leerders word in die meegaande opdrag (*AOT 11/12:190*) geassesseer wanneer hulle Lethabo in 'n rolspeleofening naboots, wat ongetwyfeld die inskerping van haar positiewe waardes en lewensingesteldheid tot gevolg behoort te hê. Ten slotte is die herhaaldelike gebruik van rolmodelle oor die hele bevolkingspektrum ook aanduidend van identifikasie moontlikhede wat doelbewus geskep word, byvoorbeeld die Kaapse sepie-akteur, David Johnson (visuele voorstelling 4.30), en sportheld, Paul Adams (visuele voorstelling 4.29).

5.4.2.2 Pogings tot taalinsluiting

Van die drie temas, is die poging tot taalinsluiting ongetwyfeld die sterkste. Taalvariëteit as deel van die Afrikaanse kurrikulum blyk duidelik uit die ruimte wat in *AOT* aan taalvariasie afgestaan word. In *AOT 10* word nie net 'n hoofstuk aan taalvariëteit afgestaan nie, maar verwysings oor die taalverskeidenheidspektrum kom ook deurlopend in die res van die boek voor. Uit die inhoudsopgawe van *AOT 11 en 12* (visuele voorstelling 5.34) kan ook gesien word hoe daar uitvoerig met hierdie tema te werk gegaan is. Hier is nie sprake van terloopse verwysings na variante nie; die datastel poog doelbewus om taalstereotipering te deurbreek en aan variante erkenning te gee. Uittreksels met outentieke en interessante voorbeelde van Griekwa-Afrikaans (visuele voorstelling 5.45), Kaaps (visuele voorstelling 5.38) en Noord-Kaaps (visuele voorstellings 4.32 en 4.35) dra die boodskap dat alle Afrikaanssprekende leerders se manier van praat geag word, en nie (soos in die verlede) geïgnoreer word nie (Wyngaard 2007). Die voorbeelde is geensins stigmatiserend nie; die sprekers word intendeel telkens deur die taalgebruik voorgestel as gasvry, hartlik en beskaafd, in teenstelling met die 'jollie-hotnot'-stereotipe tydens die apartheidsjare (Esterhuysen 1986). Die doelbewuste klem op taalvariasie en die wyse waarop taalpurisme daardeur gerelativeer word, bied op 'n berekende wyse aan die voorheen gemarginaliseerde deel van die Afrikaanse spraakgemeenskap voorstellingsruimte (Esterhuysen 1986). *AOT 10:2* open met 'n hoofstuk oor naamgewing, waarin daar aan aspekte soos die emosionele waarde van name, byname, doopname, plekname en die herkoms van vanne aandag gegee word. Die woordtekste en voorbeelde wat gebruik word, is merendeels tipiese 'wit' Afrikaans (veral die uittreksel oor

familienam), maar twee oefeninge deurbreek hierdie ‘wit’ norm, te wete ‘n uittreksel uit ‘n bron wat die oorspronklike betekenis van name aandui. Veel meer as net ‘wit’ name kom hierin voor, byvoorbeeld die Xhosa-name Nkululeku, Zolile, Nothando, Siphon en Themba, asook tipiese Indiërname soos Aziz, Achmat en Fatima. Tweedens is daar ‘n blokkiesraaisel wat voltooï moet word op grond van die inligting in die uittreksel, waarin die leerders op stimulerende wyse genoop word om kennis te neem van ‘ander’ name. Ook die adresse en plekname is nie meer net ‘tipies wit’ nie (Bhutani 2008). Tradisioneel ‘bruin’ dorpe soos Suurbraak word genoem, en daar is selfs ‘n oefening waar die leerders moet soeklees om die Van der Merwes in Mitchellsplein (‘n bruin woongebied in Kaapstad) op te spoor.

In die illustrasies by hierdie tekste in hoofstuk 1 (*AOT 10*), is van die sogenaamde *butterscotch*-tegniek gebruik gemaak wat die karakters sodanig voorstel dat ras nie maklik herkenbaar is nie. In die eerste illustrasie (visuele voorstelling 4.19) is al die karakters byvoorbeeld ingekleur (en kom dus ‘minder wit’ voor), alhoewel ander onderskeidende kenmerke soos byvoorbeeld die karakters se hare, afgewissel word. Die vrou wat die baba in visuele voorstelling 4.19 vashou, lyk wit, terwyl die man langs haar se hare soos die van ‘n swartman lyk. Die meisie in visuele voorstelling 5.48 met die tipiese ‘wit’ naam (Antjie/Anna/Ansie) lyk amper Oosters. Die *butterscotch*-tegniek is net ná die beëindiging van apartheid algemeen in handboeke aangewend in ‘n poging om die hoogs sensitiewe rassekwessie te hanteer (Engelbrecht 2008). Die poging om die illustrasies in die datastel vir meer mense identifiseerbaar te maak, slaag dus.

In visuele voorstelling 5.36 word aan die Bo-Kaapse Maleiertaal (die oudste opgetekende Afrikaans, volgens Van Rensburg (1997), erkenning gegee. In die meegaande leesstuk (*AOT 10:28-29*), getiteld ‘*n Taalkomers*³⁸ vir *almal* (visuele voorstelling 5.37), word voorheen versweë feite oor Afrikaans gegee:

In die Bo-Kaap en Distrik Ses is ‘n Maleiertaal (‘Malayo’) gepraat. Hollands is met Maleis vermeng en in Afrikaans is gepraat, in Arabies gebied, in Hollands gesing en in Engels gelees. Die vroegste Afrikaanse boeke is deur die Moslemgemeenskap in die Bo-Kaap geskryf. Die eerste geskrewe Afrikaans was die Afrikaanse vertaling van die Koran deur Achmat van Bengale in 1807. So vroeg as 1815 het Arabies-Afrikaanse geskrifte ontstaan, waarvan baie verlore gegaan het.

³⁸ ‘Komers’ is ‘n Maleise leenwoord. Die Nederlandse sinoniem is ‘deken’.

In dieselfde leesstuk in die 2005 uitgawe, word ook die nuutste taaldemografiese sensussyfers ingesluit, en kry die leerders die opdrag om 'n opsomming van hul nuutverworwe kennis te maak, waardeur inligting geïnternaliseer kan word. Van implisiete stereotipering, waarvolgens die bydrae van sekere groepe omseil of verswyg word (Kirkness 1997), is hier nie sprake nie. Dit is duidelik dat daar doelbewus op ooreenkomste, eerder as verskille (De Figueiredo & Elkins 2003; Sierens 2007) gefokus word. Die trefkrag van taalverskeidenheid word beklemtoon en taalpurisme word selfs gekritiseer. Die feit dat afwyking van Standaardafrikaans nie op taalverarming dui nie, word eksplisiet genoem (AOT 11/12: 45):

Sekere selfaangestelde mense korrigeer byvoorbeeld mense wat ander vorme van Afrikaans gebruik ... Die hoogste norm moet nie wees om altyd Standaardafrikaans te praat en te skryf nie, maar om in alle situasies 100% te kommunikeer.

Dit is ook belangrik dat die variëteite nie verabsoluteer word as dat dit altyd net deur bruinmense gebruik word nie. In visuele voorstelling 4.35 word daar byvoorbeeld witmense en in visuele voorstelling 4.32 bruinmense gewys wat Noord-Kaaps besig. In die meegaande teks (AOT 11/12:80) word ook pertinent genoem dat sekere geografiese variëteite die gevaar loop om te verdwyn, weens die feit dat die meeste sprekers in die groot stede Standaardafrikaans begin praat. Hierdeur word die stereotipering dat alle bruinmense Kaaps en nie Standaardafrikaans praat nie, deurbreek, en die klem val op ooreenkomste, eerder as verskille (De Figueiredo & Elkins 2003). Die swart nuusleser se super-Standaardafrikaans in visuele voorstelling 5.42 bevestig hierdie siening. Ook in die letterkundige tekste wat in die handboek gebruik word, blyk die doelbewuste poging tot taalinsluiting en die deurbreking van taalstereotipering uit die verlede. Vyf tekste deur bruin skrywers word in die datastel gebruik, waaronder *Driekie van die Bo-Kaap* (visuele voorstelling 5.36), drie gedigte deur die bekende digter Adam Small, (AOT 11/12:21 AOT 11/12:63; AOT 10:31) en die Kaapse drama (weer deur Small), *Kanna hy kô hys toe* (AOT 11/12:1277). Die klem lê wat die letterkunde betref, meer op Kaaps, as byvoorbeeld op Griekwa-Afrikaans, alhoewel daar met betrekking tot geskiedenis en volkshelde meer aan die Griekwa erkenning gegee word, soos ek weldra by die derde tema sal aantoon.

5.4.2.3 Pogings tot nasiebou

Aan die begin van hierdie studie is daar gevra in watter mate die sensitiewe apartheidsverlede in die handboeke geïgnoreer of omseil word. In hierdie datastel is dit beslis nie die geval nie. In vier semantiese episodes word die verlede direk behandel. In visuele voorstelling 5.47

spreek verskillende rolspelers (tieners vanuit diverse agtergronde, sowel as die voormalige minister van onderwys) hulle uit oor die belangrikheid daarvan om van die geskiedenis en die pyn wat dit veroorsaak het, kennis te neem. In *Die swerfjare van Poppie Nongena* deur Elsa Joubert (visuele voorstelling 4.23), word uitvoerig berig oor die stryd van die hoofkarakter Poppie, teen die destydse pas- en apartheidswette. Derdens is daar 'n uitgebreide gedeelte oor die uitsetting van inwoners uit die woongebied Distrik Ses, en visuele voorstelling 5.43 toon hoedat eertydse Suid-Afrikaanse Staatspresident, Nelson Mandela, die sleutels aan mense teruggee van huise waaruit hulle jare tevore verban is. Op die volgende bladsy vertel twee van die mense dan ook in die Kaapse variant hulle verhaal van uitsetting (visuele voorstelling 4.33). Die illustrasies illustreer hierdie twee persone se waardigheid en emosies met groot piëteit. Daar word ook in die opdrag na aanleiding van die illustrasies van die leerders verwag om as een van die karakters 'n dagboekinskrywing te skryf – 'n opdrag wat empatie met die omstandighede en karakters veronderstel, en dus stereotipering-deurbrekend is. Net hierna is daar 'n volgende persoon op dieselfde treffende wyse geïllustreer, hierdie keer 'n Griekwaleier, Le Fleur, wat destyds met die apartheidregering grondgebied en die Griekwa-identiteit onderhandel het (*AOT 11/12:65*). Hy word as 'n held geskilder en vereer. Griekwaleerders sal ongetwyfeld hiermee kan identifiseer.

Nie net die verlede nie, maar ook die hede en toekoms, word in belang van nasiebou ingespan. Die hede word realisties uitgebeeld, byvoorbeeld visuele voorstelling 5.39 wat die werklikhede van Afrika hanteer, sonder dat dit 'n neerbuigende ondertoon het. Die illustrasie verbeeld 'n plattelandse gebied, ver van die stad en tegnologiese vooruitgang. Hierdie illustrasie bevorder begrip vir die spesiale omstandighede in Afrika, sonder dat dit (soos byvoorbeeld in Figure 4.10 en 5.19 in die Vlaamse en Nederlandse boeke onderskeidelik) die kontinent as problematies (arm, honger en primitief) voorstel. Die oorspronklike uitgawe het geen verduidelikende dialoog gehad nie. Die dialoog in die 2005-uitgawe (*AOT 10:159*) relativer die situasie deur waarneming van binne eerder as evaluering van buite (Selander 1996). Die Handves van Menseregte (visuele voorstelling 4.24), sowel as die visuele uitbeelding van die Suid-Afrikaanse grondwet (visuele voorstelling 4.25), spreek die huidige nuwe waardes in die 'nuwe' Suid-Afrika aan (sien ook die uitvoerige verwysings na menseregte in die inhoudsopgawe van *AOT 11* en *12* (visuele voorstelling 5.34). Dit is ook nie toevallig dat swart en wit karakters in die voorgestelde 'visuele oplossing' vir konflikhantering gebruik word nie (visuele voorstelling 5.38). Foto's van rolmodelle en skoolkoerantredaksies is doelbewus na die eerste uitgawe aangepas. Die (uitsluitlik wit) redaksie van Hoërskool Brackenfell is in die 2005-uitgawe weggelaat, sodat die redaksies

meer verteenwoordigend kan lyk, byvoorbeeld *AOT 10:141* en *143*. Daar is in die eerste uitgawe ook geen swart rolmodelle uit die glans-, sport- of vermaaklikheidswêreld nie. Wat die toekoms betref, beeld twee foto's die voormalige president se visie vir Suid-Afrika visueel uit. Visuele voorstelling 5.44 versinnebeeld dat mense met verskillende identiteit kan saamleef, en dat probleme soos MIV&VIGS hanteer moet word. Leerders kry dan die opdrag om, na aanleiding hiervan, vir die president 'n toespraak te skryf (*AOT 11/12:187*). Die leerders word genoop om empaties deel te neem aan 'n toekomsvisie vir Suid-Afrika, soos wat die swart tienerseun (visuele voorstelling 5.41) in *AOT 11/12:27* ook doen. Die bevindinge ten opsigte van die Afrikaanse datastel dui duidelike en doelbewuste teenwerking van kultuurstereotipering aan. Vervolgens sal 'n samevattende vergelyking van die temas van die handboeke van die drie gemeenskappe gegee word. Die induktiewe temas van die drie gemeenskappe, sal vervolgens vergelyk word.

5.5 VERGELYKING VAN TEMAS

5.5.1 INDUKTIEWE TEMAS

Tabel 5.1 bied 'n vergelykende opsomming van die hoof temas in die drie datastelle met betrekking tot die uitbeelding van die polarisasie tussen 'ons' en 'hulle'. Daar word by elke datastel eerstens aangedui wie die 'ons' en 'hulle' in die voorstellings is, en daarna word die bevindinge opsommend weergegee. Die deduktiewe temas (temas wat volgens Sierens (2007) behoort voor te kom indien handboeke wel suksesvol met diversiteit rekening hou), word na die tabel bespreek.

TABEL 5.1: Vergelyking van die steekproef: voorstelling van 'ons' en 'hulle'

	'ONS'	'HULLE'
<i>NN</i>	<ul style="list-style-type: none"> • 'Ons' is Nederland. • Voorblad suggereer 'nuwe ons'. • Akteurs meestal (gelukkige, hulpvaardige) wit Nederlanders. • Oop, demokratiese gemeenskap. • Geen religieuse uitbeelding van 'ons' nie. 	<ul style="list-style-type: none"> • 'Hulle' is die nie-Westerse wêreld buite Nederland. • Multi-kulturele werklikheid in Nederland word verswyg. • 'Pasiënte' luister en word gehelp. • Armoede, oorbevolking, kansarm. • 'Edele barbaar'. • '<i>Agent-deletion</i>' (iemand het dit aan hulle gedoen), wek simpatie. • Etniese andersheid religieus gemerk.

	‘ONS’	‘HULLE’
MARKANT	<ul style="list-style-type: none"> • ‘Ons’ is wit en Westers. • Weste is ‘n multi-kulturele wêreld wat vreedsaam saambestaan. • Westerse kuns kontekstualiseer en lewer kommentaar. • Wanpraktyke kom wel in ‘ons’ land voor. 	<ul style="list-style-type: none"> • ‘Hulle’ is nie-Westerlinge binne en buite Vlaandere. • “Hul” skrywers positief uitgebeeld. • Helde wat in Weste heil vind; word as fokaliseerders gebruik. • Geweld in nie-Westerse lande. • Religieuse wreedheid. • Rituele versterk andersheid. • Tradisionele kleding. • Humor deurbreek stereotipering. • Humor bevestig stereotipes. • ‘Hulle’ word as ‘n probleem voorgestel. • Multi-kulturaliteit het grense.
AOT	<ul style="list-style-type: none"> • ‘Ons’ is alle Suid-Afrikaners. • Titel en skryfopdrag van uitgewers aan outeurs beklemtoon inklusiwiteit. • Diversiteit: alledaags. • Klem op ooreenkomste eerder as verskille. • Empatiese opdragte by visuele tekste. • Verlede deur narratiewe gekonfronteer. • Vestig demokratiese waardes. 	<ul style="list-style-type: none"> • ‘Hulle’ is voorheen-benadeeldes. • Positiewe, menslike uitbeeldings. • Erkenning aan taalvariasie. • Positiewe uitbeelding van sprekers van variante bied identifikasie. • Doelbewuste deurbreking van taalstereotipering en taalpurisme. • Verteenwoordiging van ‘ander’ in naamgewing, rolmodelle, alledaagshede. • Variante as letterkundetekste. • <i>Butterscotch</i>-tegniek relatiewe rassensitiwiteit.

5.5.2 DEDUKTIEWE TEMAS

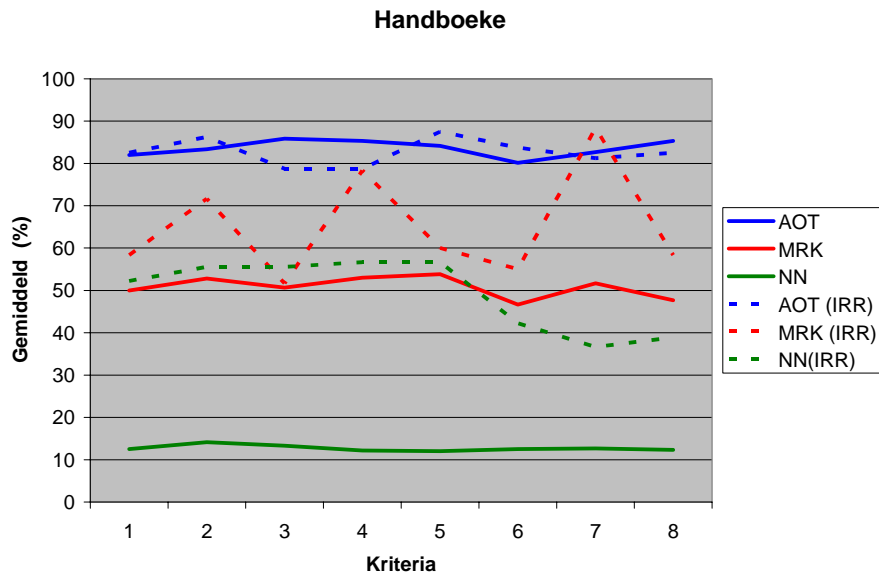
Die deduktiewe temas, dit wat in die ‘ideale handboek’ (par. 2.1) behoort te verskyn, is ten opsigte van die agt SDL-rigtingwysers (Sierens 2007) beoordeel, en word in figuur 5.4 deur 'n soliede lyn aangedui. Uit die grafiek (figuur 5.4) blyk dat die drie reekse ten opsigte van stereotipese voorstellings grootliks van mekaar verskil. Hierdie ideale temas is ongeveer 80% in *AOT* teenwoordig, 50% in *Markant* en 20% in *NN*. Dit strook wel met die volgende drie (oorhoofse) induktiewe bevindinge:

- *AOT* se daadwerklike, dog kosmetiese pogings om alle vorme van kultuurstereotipering uit te roei.
- *Markant* se hoë-frekwensie semantiese eenhede wat krities met ingesteldhede en waardes aangaande diversiteit omgaan (par. 5.3.2.2). Dit word egter deur

ondeurdagte spotprente, voorstellings van wreedheid en vreemde rituele (par. 5.3.2.3) geneutraliseer, wat dan die ‘gemiddelde’ uitkoms (50%) teweegbring.

- *NN* se omseiling van die multi-kulturele werklikhede in Nederland.

FIGUUR 5.4: Deduktiewe temas

Die drie fokusgroeppasiteerders se evaluering, wat ter wille van validasie van die deduktiewe temas aangewend is (par. 3.9.2), word in figuur 5.4 met 'n stippellyn aangedui en dié van die navorser met 'n soliede lyn. Die *inter-rator-reliability* (IRR) toon dat die evaluering van die fokusgroeppasiteerders nie ingrypend van die navorsingsanalise verskil nie, veral as daar in ag geneem word dat die fokusgroeppasiteerders glad nie die agtergrond van die induktiewe analise gehad het nie en dus in hulle evaluering byvoorbeeld nie die ander gemeenskappe se visuele voorstellings in ag kon neem nie. Die frekwensiewisseling kan ook toegeskryf word aan die feit dat die fokusgroeppasiteerders se gemiddeld op baie minder evaluering as die tematiese analise self bereken is.

By *AOT* is die twee analises (dié IRR en dié van die navorsingsanalise) besonder na aan mekaar. Alhoewel beide *Markant* en *NN* se IRR-evaluering heelwat hoër is as dié van die navorsingsanalise, is die reikwydte by *Markant* tog min of meer dieselfde. *NN* se IRR-evaluering lê baie hoër as dié van die navorsingsanalise, maar daar moet weer eens rekening gehou word met die feit dat die fokusgroeppasiteerder nie die ander gemeenskappe se data onder oë gehad het nie, en gevolglik die data teen geen norm kon meet nie. Boonop word die interpretasie van die visuele materiaal in *NN* grootliks deur kennisname van aspekte soos die

verband tussen die foto's en die konteks waarbinne dit voorkom (soos wat dit in par. 5.3.1 uiteengesit is), beïnvloed. Ten slotte moet ook gemeld word dat daar nie tussen die tematiese analise-evaluering van figuur 5.4 en die bevindinge van die fokusgroepbesprekings oor die induktiewe temas ingrypende verskille voorkom nie.

5.6 SAMEVATTING

Die bevindinge ten opsigte van die tematiese analise het die navorsingsvraag en die kritiese vrae aangespreek. In die slothoofstuk sal die bevindinge van die fokusgroepe en die tematiese analise geïntegreer word, beperkinge van die studie bespreek word, asook aanbevelings gemaak word om verdere navorsingsmoontlikhede voor te stel.

---oOo---

VISUELE VOORSTELLING 5.1:
Nieuw Nederlands 4:79

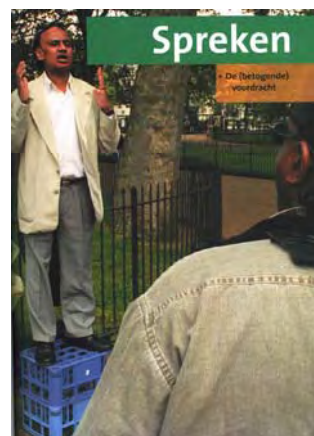
VISUELE VOORSTELLING 5.2:
Nieuw Nederlands 5/6:255

VISUELE VOORSTELLING 5.3:
Nieuw Nederlands 5/6:324

VISUELE VOORSTELLING 5.4:
Nieuw Nederlands 4:135

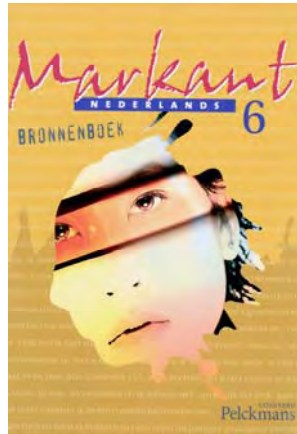
VISUELE VOORSTELLING 5.5:
Nieuw Nederlands 4:107

VISUELE VOORSTELLING 5.6:
Nieuw Nederlands 5/6:156

VISUELE VOORSTELLING 5.10
Voorblad – Markant 6

VISUELE VOORSTELLING 5.11:
Markant 6:80

VISUELE VOORSTELLING 5.12:
Markant 4:150

Spontane uitbarstingen van vreugde na het initiatief van Philips.

uit De Morgen

VISUELE VOORSTELLING 5.13
Markant 6:85

'n Samegestelde foto van die blik op Kaapstad, en die eiland se bekendste gevangene. Links is die ou tronk.

VISUELE VOORSTELLING 5.14:
Markant 5:19

VISUELE VOORSTELLING 5.15:
Markant 6:81

19 De politieke van Saigon vermoordt een rebel voor het oog van de tv-camera's (Vietnam, 1968).

VISUELE VOORSTELLING 5.16:
Markant 5:85

9 Nubisch meisje (ca. 1370 v. C.).

VISUELE VOORSTELLING 5.17:
MARKANT 5:84

3.1 Slavernij gisteren en vandaag

7 Auguste Rodin (1888).

Mende Nazer

“Ik was een stuk vuil”

In 1994, toen Mende Nazer ongeveer twaalf jaar was, vielen troepen van het Sudanese regeringsleger haar dorp binnen. Ze staken de silo's met graan in brand, streekten met hun toortsen langs de stroken daten van de hutten en joegen iedereen naar buiten. Mannen, jongens en oudere vrouwen werden meedogenloos gesloofd. De jonge meisjes dreven ze samen. Ze verdeelden ons onder elkaar. Elk van ons moest bij een man op een paard gaan zitten. Voor even waren we van hem en daar maakte hij maximaal gebruik van. We werden allemaal verkracht. Twee, drie, vier keer, ik weet het niet meer. Ik schreeuwde het uit van de pijn. Ik had er geen idee van wat er met mij gebeurde. Ik was nog een kind, ik wilde naar mijn vader, mijn moeder, mijn broers toe.

VISUELE VOORSTELLING 5.18:
Markant 6:91

VISUELE VOORSTELLING 5.19:
Markant 5:263

51 Geen 'e-kid'.

VISUELE VOORSTELLING 5.20:
Markant 6:86

VISUELE VOORSTELLING 5.21:
Markant 5:179

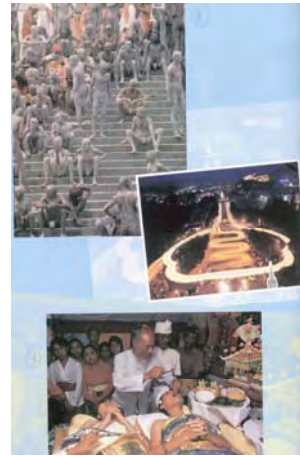
Veronique en Mo

50 Het 'gemengde' koppel Veronique en Mo in TV1-Thuis.

VISUELE VOORSTELLING 5.22:
Markant 6:86

VISUELE VOORSTELLING 5.23:
Markant 6:174

VISUELE VOORSTELLING 5.24:
Markant 4:152

Le Soir en Fortis shockeren

Twee reclamecampagnes voor *Le Soir* en *Mine.be* lokken veel controverse uit. Ook de FBI was 'not amused'.

Bij het Institut pour l'Intégration kunnen allochtonen hun huid laten bleken om zich makkelijker te integreren. Het bedrijf werd verzonden door het reclamebureau van Le Soir.

VISUELE VOORSTELLING 5.25
Markant 6:100

VISUELE VOORSTELLING 5.26:
Markant 6:100

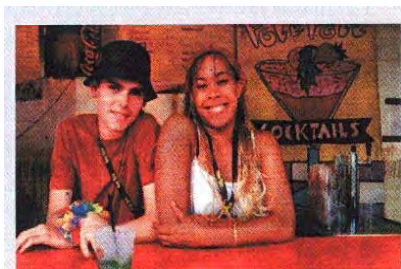
VISUELE VOORSTELLING 5.27:
Markant 6:153

VISUELE VOORSTELLING 5.28:
Markant 6:80

VISUELE VOORSTELLING 5.29:
Markant 6:86

12 *De cocktails smaken pas goed als we benadrukken wat ons bindt.*

VISUELE VOORSTELLING 5.30:
Markant 5:207

VISUELE VOORSTELLING 5.31:
Markant 6:84

ABDELKADER BENALI (°1957)

9 *Abdelkader Benali.*

ACHTERGRONDFORMATIE

Abdelkader Benali werd in Marokko geboren. Zijn ouders emigreerden naar Nederland. Benali debuteerde met *Bruiloft aan zee* (1996), dat de prijs voor het beste debuut won en in een tiental talen werd vertaald.

Als Nederlandse schrijver van Marokkaanse oorsprong, heeft Benali steeds meer moeite met het predikaat 'multiculturele schrijver'. Hij houdt zich ook niet nadrukkelijk bezig met zijn Marokkaanse achtergrond. 'Ik weet dat er mensen zijn die naar mij verwijzen als "die Marokkaanse schrijver", maar daar ben ik doof voor. Het helpt niet wanneer je ze vraagt daarmee te stoppen. Gelukkig heb ik fans die mijn boek goed vinden, op me afkomen en vragen: "Wanneer komt het volgende uit?" Die kijken niet naar mijn achtergrond.'

VISUELE VOORSTELLING 5.32:
Markant 5:199

Anders dan, of misschien toch niet?

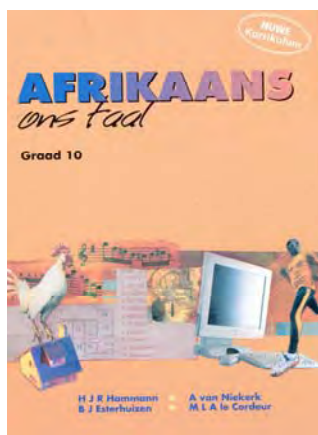
HAFID BOUAZZA (1970)

ACHTERGRONDIRNFORMATIE | **PARAVION** | In de roman *Paravion* (2003) kruip de verteller in de huid van een paar uit Morea (versta Marokko) afkomstige personages. Behalve een tapijthandelaar en een karrenman maken vooral vader en zoon Baba Balook de dienst uit. De auteur tracht met welhaast Arabische uitbundigheid de verwarring en het complexe gevoelsleven uit te beelden van 'per tapijt' naar Amsterdam overgevlogen Moreanen. Hoe één van hen de dingen ziet die zich in een zomers park ophouden, wordt opgeroepen in het volgende fragment. Voor Moreanen die in het beloofde land Paravion zijn gestrand zijn de zichtbare dingen wellicht iets anders dan voor onze ogen. Of niet soms?

44 *Hafid Bouazza. 'Een Franse schrijver is iemand die in het Frans schrijft, een allochtone schrijver is iemand die in het Allochtoons schrijft, en een Nederlandse schrijver schrijft in het Nederlands.'*
(Hafid Bouazza in Knack)

VISUELE VOORSTELLING 5.33:
Voorblad – Afrikaans ons taal 10

VISUELE VOORSTELLING 5.34:
Inhoudsopgawe – Afrikaans ons taal 11/12

Inhoud	
LU2, LU4	2.11 Djol op standaard 45
LU2, LU4	2.12 'n Vars briessie van nuwe woorde 46
	Kyk terug 47
	Vasvat: Summatiewe assessering 48
	3 Spelwysheid en menseregte 50
LU2, LU4	3.1 Menseregtedag laat ons onthou 50
LU1, LU2, LU3, LU4	3.2 Hoe beïnvloed die Handves van Menseregte jou as leerder? 52
LU2, LU3, LU4	3.3 Ons vier ons grondwet 53
LU1, LU2, LU3, LU4	3.4 TV versus perspektief 54
LU1, LU2, LU4	3.5 Ma en Pa, julle maak ons gek! 56
	Kyk terug 57
	Vasvat: Summatiewe assessering 58
	4 Afrikaans: sy variëteite en ontwikkeling . 60
LU1, LU2, LU3, LU4	4.1 Hulle onthou nog die dae van Distrik Ses 60
LU2, LU4	4.2 Ontuis in eie land 63
LU1, LU2, LU3, LU4	4.3 'n Stryder vir die regte van die Griekwas 64
LU1, LU2, LU4	4.4 Kruger-ponde vir ewig verlore, maar Afrikaans leef voort 66
LU1, LU2, LU3	4.5 Van Nederlands na Afrikaans 68
LU1, LU2, LU4	4.6 Feite oor variëteite 69
LU1, LU2, LU3, LU4	4.7 Die vele fasette van sosiolekte 71
LU1, LU2, LU4	4.8 Yt die mond van die ytsaaiër 75
LU1, LU2, LU3, LU4	4.9 Waterwysheid 77
	Kyk terug 81
	Vasvat: Summatiewe assessering 82
	5 Werk saam vir 'n groen toekoms 84
LU1, LU2	5.1 Ons natuurerefenis 84
LU2, LU3, LU4	5.2 Stem vir 'n groen toekoms. Plant bome! 84
LU2, LU3, LU4	5.3 Blomme, die natuur se juwele 86

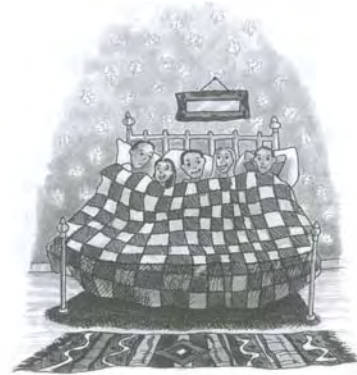
VISUELE VOORSTELLING 5.35:
Afrikaans ons taal 11/12:199

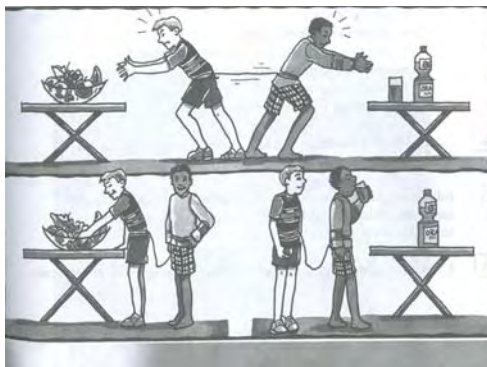
VISUELE VOORSTELLING 5.36:
Afrikaans ons taal 11/12:44

VISUELE VOORSTELLING 5.37:
Afrikaans ons taal 10:29

VISUELE VOORSTELLING 5.38:
Afrikaans ons taal 10:139

VISUELE VOORSTELLING 5.39:
Afrikaans ons taal 10:159

VISUELE VOORSTELLING 5.40:
Afrikaans ons taal 10:190

VISUELE VOORSTELLING 5.41:
Afrikaans ons taal 11/12:27

VISUELE VOORSTELLING 5.42:
Afrikaans ons taal 10:75

VISUELE VOORSTELLING 5.43:
Afrikaans ons taal 10:60

VISUELE VOORSTELLING 5.44:
Afrikaans ons taal 11/12:187

9.2 'n Visie vir die toekoms

Tydens 'n TV-ondersoek het 'n joernalis die volgende vraag aan die president van Suid-Afrika gestel: "Wat is u visie vir Suid-Afrika? Skilder vir ons 'n prentjie van ons land onder u leiding."

Hier volg twee scenario's van die president se visie vir ons land:

(A) "Suid-Afrika het 'n mooi toekoms. Elke burger is vry om na sy eie identiteit in harmonie met sy medemens saam te leef."

(B) "Suid-Afrika het baie probleme. Die werkloosheidsyfer, MIV/vigs, misdaad en geweld veroorsaak dat baie mense swaar kry."

VISUELE VOORSTELLING 5.45:
Afrikaans ons taal 10:79

VISUELE VOORSTELLING 5.46
Afrikaans ons taal 10:92

5.7 Kies die kortpad ...

92

Ons moet soms in taaloefeninge opsommings maak van langer tekste en 'n mens moet dit ook in die eksamen doen. Ek wonder hoekom dit nou juis nodig is.

Opsommings help om tyd te bespaar. Dit oefen ook jou vermoë om die kernfeite te kan identifiseer en weer te gee. Mense soos joernaliste, bestuurders van maatskappye en politici moet hierdie vaardigheid dikwels toepas, en jy weet mos ons moet ook hoofgedagtes opsom om doeltreffender te studeer.

VISUELE VOORSTELLING 5.47
Afrikaans ons taal 11/12:10

Die hartklop van één nasie

LU2 2. Lees die menings van 'n voormalige minister van onderwys, mnr. Kader Asmal, en die vyf jongmense in die spraakborrels aandagtig deur.

LU1 (a) **Bespreek** die mense hierbo se menings met 'n **klasmaat** en besin oor die rol wat die verlede tans in Suid-Afrikaners se lewe behoort te speel.

(b) **Bespreek** die volgende mening in 'n **groep**: "Eers as ons verstaan wat in die verlede gebeur het en hoe apartheid ons mense laat swaarkry het, kan die seer genees en kan ons mekaar vergewe." Stem julle saam? Hoekom, of hoekom nie?

VISUELE VOORSTELLING 5.48
Afrikaans ons taal 10:7

